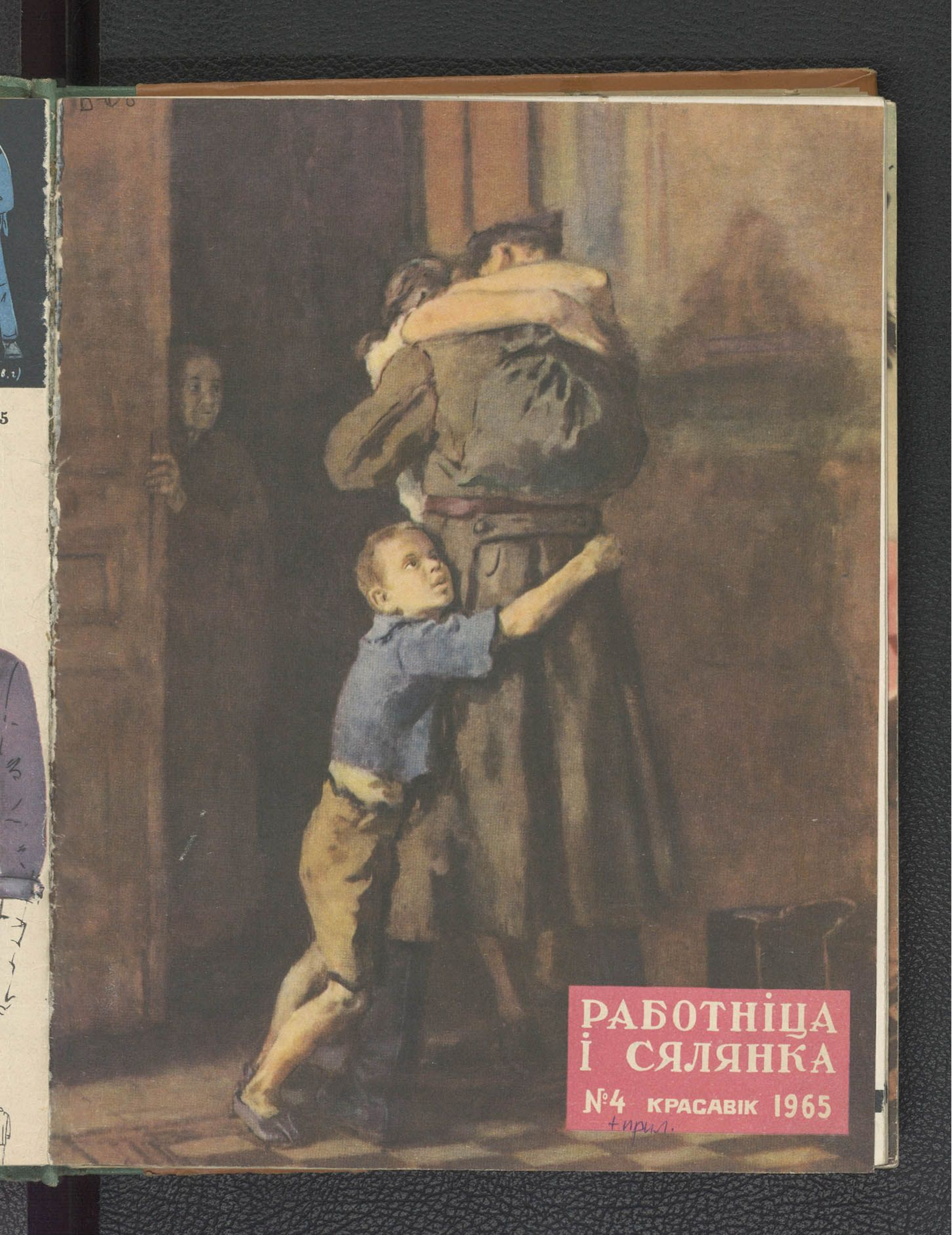

РАБОТНИЦА
І СЯЛЯНКА

№4 КРАСАВІК 1965

+прим.

Вось яны, героі-касманauty, якія ўславілі сваю Радзіму-маці! Са-
вецкі чалавек першы ступіў у кос-
мас, і гэтым чалавекам быў лёт-
чык-касманaut Аляксей Архіпа-
віч Ляонаў. Свой бяспрыкладны
подзвіг ён ажыццявіў у садруж-
насці з камандзірам карабля
«Узыход-2» лётчыкам-касманau-
там Паўлам Іванавічам Бяляевым.
Слава Вам, героі космасу!

Першае слова—слова віншавання. Са святам вас, са-
вецкія людзі! Са святам Перамогі, воіны Савецкай
Арміі, пехацінцы, лётчыкі, артылерысты, маракі...
Са святам вас, партызаны, партызанкі, падпольшчыкі.
Усіх, хто здабываў Радзіме гэты светлы і горды дзень—
Дзень Перамогі, хочацца ўспомніць сёння і павіншаваць з
двадцатай гадавінай. Са святам і вас, маці, якія выпраў-
лялі сыноў сваіх і дачок на вайну. І вас, жанчыны, што
ўзгадавалі дзяцей, бацькі якіх загінулі на франтах, у гес-
таўскіх засценках, у партызанскім змаганні. І цябе,
чалавек, які толькі што з'явіўся на свет. Гэта Дзень Пера-
могі над фашызмам прынес табе шчасце ўбачыць сонца,
шчасце жыць.

Мы ганарымся нашай перамогай і ніколі не забудзем,
якой цаной дасталася яна нам. Вечная слава героям!—
запісалі мы на помніках. Вечная слава героям!—паўтараем
мы на ўрачыстых мітынгх. Вечная слава тым, хто стаяў
на смерць пад Масквой і на Волзе, хто з баямі прайшоў да
Берліна, хто суровым ратным шляхам праз агонь і смерць
пранёс сцяг Перамогі. Слава воіну Савецкай Арміі—пера-
можцу, вызваліцелю!

Перамога над фашызмам была не проста ваеннай пера-
могай, калі адна армія аказалася дужэйшай, мацнейшай.
Гэта была перамога духоўных сіл савецкага чалавека, пе-
рамога нашага светапогляду, нашых ідэй. Не толькі свой
дом, сваю сям'ю, сваё жыццё адстаялі ў час выпрабаванняў
савецкія людзі. Сцяною, непрыступнай для ворага, паў-
сталі яны на абарону заваёў Вялікага Кастрычніка. Вось
чаму так моцна трымалі ў руках зброю салдаты. Вось чаму
пад самым носам у акупантаў успыхнула полымя ўсена-
роднай партызанскай барацьбы, і людзі, якія ніколі не
трымалі зброю ў руках, сталі воінамі. Слава ж і вам, ге-
роі-партызаны, разведчыкі, падпольшчыкі, падрыўнікі і
связныя. Ваш подзвіг быў таксама ратным подзвігам на-
рода, і сцяг Перамогі, што ўзвіўся над рэйхстагам, палым-
неў водбліскам і вашай крыві, пралітай у імя свабоды
Радзімы.

Імёны Аляксандра Матросова і Зоя Касмадзям'янскай,
Феадосія Смалячкова, Лізы Чайкінай, Рымы Шаршнёвай,
Марата Казея, краснадонскіх, обальскіх, жлобінскіх і лід-
скіх маладагвардзейцаў, імёны нашых праслаўленых воінаў
і партызан, нашых падпольшчыкаў, герояў і гераінь Вялі-
кай Айчыннай вайны навек астануцца сімвалам бязмежнай
любві да Радзімы, вернасці і бясстрашша. І кожны дзень
адкрывае людзям новыя і новыя імёны, расказвае аб но-
вых і новых подзвігах.

Я хачу таксама сёння ўспомніць адно імя, расказаць
яшчэ аб адным легендарным подзвігу савецкага чалавека.
Быў такі хлопец у адным з партызанскіх атрадаў, што
дзеінічалі на Гомельшчыне,—Міхась Чыркашын. Група
падрыўнікоў, якую ўзначальваў Міхась, падыходзіла да
чыгункі. У гэты момант пачуўся шум эшалона, ён хутка

набліжаўся. Часу на закладку міны не было. Эшалон ішоў
у бок фронту... І тады Міхась загадаў сваёй групе адыйсці,
а сам з мінай у руках кінуўся пад колы паравоза. Адваж-
ны партызан загінуў, але не прапусціў на фронт варожы
эшалон.

У дні вайны мне давялося прымаць удзел у падпольнай
і партызанскай барацьбе на Гомельшчыне. У кароткім ар-
тыкуле не назавеш усіх слаўных савецкіх патрыётаў, якія
мужна і гераічна абаранялі сваю Радзіму. Не ўспомніш
усіх, пра каго хацелася б расказаць. З першых дзён акуп-
цыі Гомеля тысячы яго жыхароў сталі барацьбітамі.
Узляталі ў паветра паравозы, «адрамантаваныя» ў Гомель-
скім дэпо, падрываліся на мінах эшалоны, гарэлі склады
са зброяй і снаражэннем.

Дзеці і бацькі, жанчыны і падлеткі, людзі мірных харак-
тараў помсцілі ворагу за знявечаную родную зямлю, за
пакуты і гора савецкіх людзей. Я нагадаю імёны такіх
адважных падпольшчыц, як Зіна Баравікова, Ольга Радз-
кова, Ольга і Марыя Жалезняковы. За кожным гэтым
іменем—подзвіг. Яны не сталі на калені, не прасілі ў ворага
літасці, а з горда ўзнятай галавой прайшлі праз усе выпра-
баванні. Самы жорсткі тэрор, нечуваныя зверствы гітле-
раўдаў не пахіснулі волю савецкіх людзей да барацьбы,
не запалохалі іх.

Пасля масавых расстрэлаў, якія правялі фашысты на
вагоннарамонтным заводзе, пасля таго як многія падполь-
шчыкі гэтага завода былі закатаваны ў гестапа, здавалася,
што барацьба тут будзе спынена. Але вось у студзені
1943 года фашысты вывесілі над заводам траурны сцяг:
на Волзе былі разгромлены гітлераўскія войскі. І ў тую ж
ноч чыясыці адважная рука скінула яго і павесіла чырво-
ны сцяг з надпісам: «Слава Савецкай Арміі!»

Гарэла зямля пад нагамі акупантаў на Гомельшчыне, як
і на ўсёй нашай Беларусі... І вечны агонь, які гарыць сё-
ня на плошчах нашых гарадоў,—гэта вечны агонь славы
непакоранага народа, народа-пераможцы. Пераможцы ў дні
вайны і ў дні міру. З той хвіліны, калі змоўк апошні залп
гарматы, пачалася наша другая Перамога. Перамога ад-
наўлення. Побач з гераічным подзвігам народа пакрочыў
подзвіг працоўны...

Мы залячылі раны вайны, вярнулі да жыцця нашы
гарады і вёскі. Мы пабудавалі новыя гіганты індустрыі,
узвялі мінскія аўтамабільны і трактарны, Гродзенскі азот-
натукавы, Салігорскі калійны... Новыя гарады на карце
і новыя імёны герояў—герояў працы—вось спадчына дру-
гой Перамогі нашага народа. І мы маем права ганарыцца
ёю, маем права віншаваць сёння ўвесь наш народ з дзвюма
перамогамі за кароткі для гісторыі час—усяго толькі за
дваццаць гадоў.

—І. П. КОЖАР,
Герой Савецкага Саюза, генерал-маёр запasu.

ВЯЛІКАЯ ПЕРАМОГА

ЯНА выходзіла на дарогу кожны дзень, спыняла ледзь не кожнага чалавека, падобнага з выгляду на партызана, і ў кожнага пыталася:

— Мо сустракалі вы маю дачку, Ольгу? Ольгу Соламаву? Мо чулі што пра яе?

Вызвалены ад фашыстаў горад пачынаў сваё мірнае жыццё... Ужо далёка ад Гродна гримелі гарматы, а Ольгі ўсё не было... Колькі разоў раней маці ўяўляла сабе, што ляжыць яе дачка забітая ў гестапавскім сутарэнні або проста сярод чыстага поля... Бывала, пачуе, што пад Ваўкавыскам ці пад Лідай фашысты закатавалі маладую партызанку.—загалосіць, заломіць рукі:

— Чуе маё сэрца, Оля гэта! І не кажыце, не супакойвайце. Ведаю: гэта яна...

Але тое было раней. А вось цяпер, калі ледзь не кожны дом сустракаў каго-небудзь свайго, калі з лясцоў усё ішлі і ішлі партызаны, цяпер маці не верыла. Яна прымушала сябе не верыць, што Ольгі няма. І штодня выходзіла на дарогу і ў кожнага чалавека з аўтаматам зноў і зноў пыталася:

— Не чулі? Не ведаеце? Высокая такая, чарнявая, косы доўгія... Дачка мая... Ольга...

Аднойчы да іх на двор зайшлі двое партызан, папрасілі вады напіцца. Яна падала ім кварту і толькі хацела пачаць, як заўсёды:

— Ці не чулі...

Як адзін з іх, глянуўшы ёй у твар, сам запытаўся:

— Паслухайце, ці не ваша гэта сваячка, Ольга Соламава? Вельмі падобна да вас! Можа сястра?

...Гэта было вельмі адказнае заданне Ольгі Соламавай, сакратара падпольнага гаркома камсамола. Партызанам перадалі з Вялікай Зямлі: «Рыхтуецца наступленне. Трэба дастаць план абароны Гродна». І група партызан

выйшла з лесу. Пайшла і Ольга Соламава, хоць яе ніхто і не прымушаў ісці на гэтае заданне.

— Я нават спрабаваў не пусціць яе,—расказвае цяпер былы сакратар падпольнага райкома партыі Піліп Пятровіч Дайнека.—Ты ж, кажу, толькі вярнулася... А яна мне: «Добра. Я застануся. Але назавіце мне чалавека, які ведае тутэйшыя мясціны лепей за мяне. У каго яшчэ такія сувязі з мясцовымі падпольшчыкамі?»

А праз некалькі дзён ад палонных нямецкіх салдат партызаны даведзіліся:

Дзве гадзіны каля вёскі Жорнаўкі партызанка ўтрымлівала абарону ад роты нямецкіх салдат. З ёю быў яшчэ адзін партызан. Яго забілі адразу. Апошні патрон партызанка пакінула для сябе.

А людзі з Жорнаўкі расказвалі...

Ольга Соламава і Васіль Бібіч спыніліся ў хаце дзядзькі Мілашэўскага. Неспадзявана вёску акружылі карнікі. Гаспадар хаты кінуўся да Ольгі:

— Хутчэй пераапранайся. Я схаваю вас!

Дзе там было пераапранацца, калі фашысты падыходзілі ўжо да хаты Мілашэўскага. Яны ішлі па пэўнаму адрасу, ведалі, што тут знаходзіцца партызаны. Хавацца не было сэнсу. Паспелі толькі выбегчы і тут жа, амаль на задворках, прынялі бой. Двое супраць роты...

Так было на самай справе. Але людзі расказваюць пра гэты ж самы момант крышку інакш... Перадаюць з вуснаў у вусны, з вёскі ў вёску, што на прапанову Мілашэўскага пераапранацца, схавацца яна адказала:

— Я прысягала, што не здыму шынель. Будзем прымаць бой.

Пасля вайны гродзенскі мастак намалюваў карціну гэтага бою, спецыяльна прыязджаў сюды ў вёску. І кожны, хто бачыў потым карціну, гаварыў: усё як і было... Нават каменні гэтыя вяліз-

ныя вось так ляжалі, як шэрыя быкі. Вось тут упаў Бібіч... Тут валяліся забітыя фашысты. Колькі іх было? Ніхто не лічыў. Бачылі толькі, што ішлі яны на Ольгу з усіх бакоў. А яна адно касіла і касіла іх з аўтамата. Скончыліся патроны ў сваім—Бібічаў узяла... Яе нават мёртвую раз'юшаныя няўдачай фашысты не пакінулі ў спакой. Злосць сваю спаганялі: білі галавой аб каменні, косы рвалі... Потым вясковыя людзі пахавалі яе ў адной магіле з Васілём. Пэўна ж, кахалі яны адзін аднаго—вырашылі на свой погляд—абодва такія маладыя, прыгожыя... Няхай будуць разам.

Ольга Соламава. Назавіце гэтае імя любому на Гродзеншчыне—бываламу партызану ці бязвусаму камсамольцу, пажылой жанчы-

лой «бальшавічкі» «пан навчыцель» убачыў купалаўскі «Курган», лютасці яго не было мяжы. Ён меў рацыю, гэты прыслужнік польскіх паноў. Нездарма лютаваў. Той самы «Канёк-гарбунок» і купалаўскі «Курган» сваю справу зрабілі: Ольга і брат яе навучыліся чытаць па-руску і па-беларуску. Навучыліся, каб потым і сапраўды прачытаць падпольную літаратуру, якой шчодро забяспечвалі мясцовую моладзь камсамольцы і камуністы Заходняй Беларусі.

Яе сляды на зямлі... Вось яны тут, на гэтых фотакартках. Копіі іх даўно ўжо сталі рэліквіямі музеяў. Фотакарткі—адзінае, што засталася ад дачкі,—раскладвае перада мною на стала яе маці, Арына Георгіеўна. Перш чым паказаць яшчэ адну фатаграфію, яна міжвольна,

АГОНЬ НА СЯБЕ

не ці гарэзлівай школьніцы—і вы ўбачыце: яе подзвіг належыць усім. Нібы кроўныя сувязі аднаюць яе з кожным, хто ведаў ці нават не ведаў Ольгу асабіста, але ходзіць па той самай зямлі, па якой хадзіла яна, дышае тым жа паветрам. Назавіце гэтае імя, і вы зразумееце, што гэта значыць, калі чалавек становіцца легендай.

Яе сляды на зямлі не так цяжка знайсці. Вось яны на вуліцах вёскі Лаша, дзе бегала вясковае дзеўчанё ў доўгай спадніцы, перашытай з матчынай. Бегала босая і галодная—сям'я Соламавых была самая бяднейшая ў вёсцы. Тут жылі адны беларусы. У гэтай вёсцы яшчэ задоўга да вераснёўскіх дзён 1939 года, як закваска ў цесце, брадзіў рэвалюцыйны дух. Брадзіла тое, што на мове беларускіх жандараў называлася «бальшавіцкай зарадай». То ж не жарт і не анекдот, што дзесяцігадовую Ольгу «пан навчыцель» аднойчы назваў «бальшавічкай» толькі за тое, што ўгледзеў у яе кніжку «Канёк-гарбунок» на рускай мове... Бедны гарбунок! Шматкі ад яго, ад гэтай «красмольнай» літаратуры разляцеліся па ўсім класным пакоі, і дзеці ўпотаі пазбіралі іх, бы, і праўда, лістоўкі... А калі аднойчы ў руках ма-

нейкім асаблівым жэстам нібы здымае заслону часу, ледзь дакранаючыся да паперы, паглядзіць яе, здаецца, прыгалубіць жывую Ольгу. Вось тут яе Ольга з дзяўчатамі на сенажаці. Перакінула граблі цераз плячо. Сенажаць тая належала памешчыку Піцкіну, «жыў такі непадалёк ад нашага сяла, пэўна з Расіі ад рэвалюцыі збег. Потым і ад нас збег, калі надышлі іншыя дні».

Іншыя дні—іншыя сляды Ольгі на зямлі. І цяпер ужо не фатаграфію, а рэпрадукцыю з партрэта ў абласной газеце кладзе на стол маці. Сама газета—у музеі. Настаўніцу Ольгу Соламаву перад самай вайной выбіралі на Гродзеншчыне ў абласны Савет дэпутатаў працоўных. Выбіраў народ. І біяграфія яго выбранніцы яскрава пацвярджала—чыя сёння ўлада і хто абараняў яе, калі наступіў час...

Мужнасць. Што гэта такое? Пісьменнікі і філосафы, людзі самых розных светапоглядаў стагоддзямі вяртаюцца да гэтага пытання, вызначаюць кожны па-свойму прыроду гераічнага ў характары чалавека. Ёсць мужнасць салдата і мужнасць падпольшчыка, мужнасць чалавека, якая блісне маланкай у адным подзвігу і зробіць імя гэтага чалавека бесмяротным. І ёсць мужнасць усяго жыцця.

Пралетарыі ўсіх краін, яднайцеся!

**РАБОТНИЦА
І СЯЛЯНКА**

№ 4
КРАСАВІК
1965

ВЫДАННЕ ЦК КП БЕЛАРУСІ

ГОД ВЫДАННЯ СОРАК ПЕРШЫ

Якая ж была ты, Ольга Соламава? Якая была твая мужнасць? Што думала, што адчувала ты ў тую дзве гадзіны, калі трымала абарону адна?.. Адна супраць сотні ворагаў!.. Побач з загінуўшым сябрам, а мо і сапраўды каханым чалавекам... Што адчувала ты ў тую хвіліну, калі застаўся апошні патрон і агонь апаліў тваё сэрца—агонь, накіраваны на сябе? Чым быў твой подзвіг? Маланкай, што бліснула ў гэтае імгненне,—дзве гадзіны—гэта ж так мала для аднаго жыцця!.. І так многа для аднаго жыцця, калі гэтыя дзве гадзіны апошнія... У цябе ў самой не спытаеш, «што думала, што адчувала»...

Былі дзве гадзіны подзвігу. І быў яшчэ дзень, калі з далёкай Мардовіі, куды эвакуіравалася ты ў першыя дні вайны, прыйшло ў Цэнтральны штаб партызанскага руху пісьмо: «Адпраўце мяне за лінію фронту». Быў выбар: жыць і працаваць далёка ад фронту або змагацца і магчыма, загінуць там, дзе змагалася і сапраўды загінула ты. І ты зрабіла свой выбар. Быў яшчэ адзін дзень, калі дзяўчына-лётчыца, такая ж маладая, як і ты,—вось яна тут з табой на фатаграфіі перад вылетам,—правяла самалёт цераз лінію фронту, пад суцэльным абстрэлам артылерыі ворага, у глыбокі партызанскі тыл. І яшчэ адно было імгненне—цяпер, бадай, ніхто не назаве яго гераічным, ды і ў тую дні яно было звычайным. І ўсё ж, пэўна, не з крэменю былі вы—і ты і іншыя дзяўчаты-дэсантніцы: кінутца з люка самалёта з парашутам, кінутца ў чорнае бяздонне ночы немаведама куды—ці на лес, ці на варожую засаду, ці да партызан, ці за сотні кіламетраў ад іх...

Надышоў дзень, калі ты з'явілася «да месца свайго прызначэння», да партызан у Ліпчанскую пушчу. Людзі і цяпер памятаюць, як ты прыйшла. «Прабіралася тыднямі праз лясы і балоты, а з'явілася ў атрадзе нібы на сесію абласнога Савета прыйшла. Ясная і спакойная, у сінім бастонавым касцюме, у светлай кофточцы, усім выглядам,—успамінае былы рэдактар падпольнай газеты «Беластоцкая праўда» Сцяпан Майхровіч,—нібы сказала:

— Гатова прыступіць да выканання свайх абавязкаў. Як дэпутат. Як партызанка».

І адразу адчулі ў табе тое, што ўбачылі потым, тое, што

наогул было ўласціва твайму характару, Ольга. Строгасць і падцягнутасць: ні пры якіх абставінах не апускацца, не даваць сабе палёгка ні на хвіліну. І ты ніколі доўга не затрымлівалася ў атрадзе, многія нават не ведалі цябе ў твар—сакратар падпольнага гаркома была асобай строга заканспіраванай. Затое кожны дзень у атрад, у пушчу прыходзілі новыя і новыя сілы—гэта сакратар гаркома праводзіла своеасаблівую і небяспечную мабілізацыю камсамольцаў і моладзі пад самым носам у ворага. І пасля кожнага твайго вяртання ў атрад штаб папаўняўся новымі звесткамі, або, як гаварылі ў той час, разведданымі. А «Беластоцкая праўда»—новымі фактамі з месца, з тых самых месцаў, дзе ажыццяўлялася «акупацыйная палітыка фюрэраўскай Германіі». Ты была яшчэ і партызанскім карэспандэнтам, Ольга.

Мужнасць. А ўсё ж, што гэта такое? І якой мерай можна вызначыць вось хоць бы гэта яе праяўленне. Колькі разоў ты праходзіла вуліцамі горада, мінаючы дом, у якім жыла цяпер твая маці. І ні разу не пастукала ў дзверы гэтага дома, ні разу нават не азірнулася ў той бок. А маці чакала цябе,

Ольга... Ад людзей яна дачулася, што ты недзе тут, што ты вярнулася, і нават трохі крыўдала на сваю любімую дачку, якая чамусьці «не хоча мяне правесці». Маці не разумела, што значыць гэтае слова—«канспірацыя». А ты? Хіба не хацелася табе пабачыць маці, прытуліцца да яе хоць бы на хвілінку... Магчыма ж ніколі больш не даведзецца сустрэцца з ёю. Але ты разумела сэнс гэтага слова «канспірацыя» і не магла дазволіць сабе рызыкаваць сваім жыццём і жыццём таварышаў. І ты кожны раз праходзіла міма...

Не, подзвіг тых дзвюх гадзін, нават такі гераічны подзвіг—гэта занадта мала для цябе, Ольга. Гэта—толькі подзвіг тваёй гібелі. А быў яшчэ подзвіг усяго твайго жыцця, усяго жыцця, да апошняй хвіліны.

...У школе, дзе некалі пацяраў ні ў чым не вінаваты «Канёк-гарбунок», дзе сядзела за партай чарнявая дзяўчынка з вёскі Лаха, адкрыт музей Ольгі Соламавай. У Гродна ёсць вуліца, якая носіць імя Ольгі Соламавай, сакратара падпольнага камітэта камсамола горада. А Піліп Пятровіч Дайнека, цяпер ён—проста сак-

ратар райкома партыі, таго самага, Гродзенскага, сакратаром якога быў у падполлі, часта прыязджае ў калгас імя Ольгі Соламавай. І калі заходзіць у праўленне, некалькі хвілін не адрывае позірку ад вялікага партрэта, што вісіць на сцяне,—партрэта Ольгі Соламавай. Садзяцца побач тут жа ў праўленні сакратар райкома і старшыня калгаса. Загартаваны жыццём былы партызан і зусім яшчэ малады старшыня, чалавек у тым узросце, у якім была Ольга, калі загінула. І размовы ў іх зусім не гераічныя, звычайныя гаспадарчыя размовы.

— Як з кармамі? Ці хопіць да вясны?—пытаецца сакратар райкома.

— Думаю, што пазычаць не даведзецца,—стрымана адказвае старшыня, і Піліп Пятровіч ведае, што гэты малады, але «хітраваты гаспадар» любіць іншы раз крышку прыбядніцца. На самай жа справе ў калгасе сёлета і кармоў больш чым дастаткова, і аплата працадзяўчак і людзей наможа павялічылася. Нядрэнна паварочвае справу гэты малады соламавец, як называе яго Піліп Пятровіч. Вось паказвае старшыня план новага калгаснага пасёлка—спецыяльна з Масквы выпісаў—і непрыкметна агітуе за яго сакратара райкома.

— А ў першую чаргу,—гаворыць,—мы пабудуем клуб. Вось такі клуб, паглядзіце... А побач паставім помнік Ользе Соламавай. На самым высокім месцы, каб здалёк відзець быў. Так вырашыў наш агульны сход.

...Твой помнік будзе відзець здалёку, Ольга Соламава. А ў маці тваёй на сцяне будзе вісець партрэт. З дзвюх маленькіх дакументальных картак—тваёй і Васіля Бібіча—папрасіла яна фатаграфу зрабіць гэты партрэт. І наказала, каб ён абавязкова нахіліўшы галовы, тваю і Васілёву, адну да другой. Як у мужа і жонкі. Ты не крыўдуй на яе за гэта, Ольга. Яна ж рыхтавала вясельны ўбор для цябе, для нявесты.

І на людзей не крыўдуй, што, не спытаўшы ў цябе дазволу, у вянок твайго подзвігу ўплятаюць і яны свае кветкі, раскажваюць, як сапраўды ў легендзе: яны калі адзін аднаго і загінулі разам... Людзям хочацца верыць, што і табе ў жыцці дасталася не толькі суровая доля салдата.

А. УЛАДЗІМІРАВА

КАЛІ я была школьніцай, то сяброўкі мае марылі пра розныя рамантычныя прафесіі. Мая мара была, бадай, самая праявістая — мне хацелася стаць майстрам-аружэйнікам.

Але аднойчы іду я з сяла Благадарнае міма Гарбуновай гары і чую: нешта страшэнна раве і грукоча высока ў паветры. Я спынілася, стала ўглядацца, задраўшы галаву. Аж тут з-за вяршыні гары вылецела нейкая дзіўная велізарная шырокая лесвіца... Цяпер я ўраз пазнала б у той «лесвіцы» самалёт «Р-1». А тады не адразу ўцяміла, што гэта такое. Але калі, нарэшце, зразумела, дык мяне раптам ахапіла жаданне самой узляцець у паветра, зірнуць на зямлю з вышыні. Пазней я стала лётчыцай.

...У 1941 годзе, ужо ў час Вялікай Айчыннай вайны, сустрэлася з Марынай Расковай, якая была назначана начальнікам групы фарміравання жаночых авіяпалкоў.

Абаяльная, светлавокая Марына адразу выклікала сімпатыю да сябе. Мы хутка пасябравалі.

Марына расказала, што на пункт збору прыбыло шмат жанчын-добраахвотнікаў, якія жадаюць ваяваць у лётных частках. Сярод іх — і ўмелыя лётчыцы, і неабучаныя навічкі. Асабліва мала штурманаў.

— Іх будзем рыхтаваць самі.

— А ці паспеем? — усумнілася я. — Пакуль падрыхтуем, і вайна скончыцца.

— А мы скароцім тэрмін навучання, — сказала Марына, і на твары яе з'явіўся выраз глыбокай заклапочанасці.

За некалькі месяцаў былі сфарміра-

Аронавай, Серабраковай, Чачнёвай, Паповай рабілі да 18 баявых вылетаў за ноч; самалёты Ульяненкі, Юшынай, Сыртланавай — да адзінаццаці. Мы ўрачыста адзначылі ў палку першых «пяцісотніц» Смірнову, Меклін, Рабаву, якія па паўтысячы разоў паднялі ў франтавое неба свае баявыя машыны.

Полк працаваў дакладна і зладжана. За адну толькі ноч было зроблена 324 баявыя вылеты. У такія ночы з няменшым напружаннем працавалі нашы ўзбраенцы: кожная з іх пераносіла па тры тоны бомб!

Вось лічбы, скупыя лічбы. За кожнай з іх — вялікія справы, поўныя мужнасці паветраныя аперацыі.

Мы навучыліся выконваць баявыя задачы незалежна ад надвор'я. Аднойчы, напрыклад, воблакі стаялі так нізка, што працаваць пад іх ніжняй кромкай было зусім немагчыма: нашы самалёты падвяргаліся небяспецы паражэння асколкамі сваіх уласных бомб. Мусілі бамбіць усляпу. Экіпажы выходзілі пад воблакамі на кантрольны арыенцір, затым, праразаючы воблакі, набіралі вышыню і цяпер ужо арыентаваліся толькі па часе. Гэта было нялёгка, аднак кожны экіпаж рабіў па тры вылеты. Задача была выканана. На такія заданні пасылаліся самыя спрактыкаваныя экіпажы, якія дасканала валодалі тэхнікай сляпога самалётаваджэння.

Нашы лётчыцы выходзілі з самых нечаканых баявых пераплётаў. Аднойчы самалёт лётчыцы Дзіны Нікулінай і штурмана Ларысы Радчыкавай пры падыходзе

на ворага, каб пачаставаць яго чарговай порцыяй смертаноснага грузу. Жэня была нейкая адметная: выгляд неваенны, шынель на ёй сядзеў не дужа зграбна. Ніяк не магла Жэня навучыцца размаўляць з сяброўкамі камандзірскім тонам, хадзіла лёгкай паходкай, крыху ўразвалачку. Магчыма, з пункту гледжання фармальнага, гэта былі недахопы. Але Жэню так любілі, што ёй нават не даводзілася камандаваць.

З няменшай любоўю і павагай адносіўся полк да дачкі Беларусі Галі Дакутовіч. Яна перажыла трагедыю ў пачатку нашага шляху: адбыўся няшчасны выпадак, бензапраўшчык наехаў на яе і нанёс цяжкія траўмы. Лячылася Галя доўга. Каб навучыцца нармальна хадзіць, рабіла над сабою нечалавечыя намаганні. Не меншыя намаганні прыклала, каб зноў вярнуцца ў свой полк.

Гвардыі падпалкоўнік Еўдакія Бачарова.

УСЁ, ШТО ЗДОЛЕЛІ,

ваны жаночыя авіяцыйныя палкі. Адзін з палкоў узначаліла Раскова, другі — Казарынава, трэці полк даверылі мне.

Спярша некаторыя ваенныя кідалі ў наш адрас: «Батальён смерці, каму вы патрэбны!» Але пачаліся баявыя дзеянні — і дзяўчаты нашы ні ў чым не ўступалі мужчынскім палкам, ці, як мы іх называлі, «братцам». У баях вызначыліся многія нашы экіпажы.

Мы атрымалі першыя ўзнагароды.

Думка аб нас і аб нашых баявых якасцях крута змянілася. Цяпер да нас ужо ставіліся з павагай.

Камандуючы паветранай арміяй генерал Канстанцін Андрэевіч Вяршынін гаварыў нам:

— Вы — самыя прыгожыя дзяўчаты на свеце, бо прыгажосць ваша не ў фарбаваных вуснах і бровах, а ў тым цудоўным душэўным парыве, з якім вы змагаецеся за свабоду Радзімы. Нельга раўнадушна глядзець, як маленькія, кволыя дзяўчаты падмаюць для маскіроўкі самалёта цэлыя дрэвы, як дзяўчаты-лётчыцы па-майстэрску кіруюць самалётам, як дзяўчаты-ўзбраенцы падвешваюць бомбы цяжэй за саміх сябе. Ваша работа вельмі цяжкая, але і высакародная...

З'явілася вера ў свае сілы. Гэта важна заўсёды, а на фронце — утроя.

Нашы лётчыцы паказалі ўзоры гераізму.

Па 12—13 гадзін знаходзіліся ў паветры Парфёнава і Жыгуленка. Экіпажы

да мэты быў схоплен шаснаццацю варожымі пражэктарамі. Фашысты адкрылі пякельны агонь. Радчыкаву параніла. Выйшаўшы з зоны абстрэлу, Нікуліна прыкладала ўсе намаганні, каб давесці прадзіраўлены самалёт да аэрадрома. Але тут зноў злавілі яе пражэктары, зноў пачаўся абстрэл. На гэты раз была паранена Нікуліна. Куля прабіла бензобак, загарэлася правае крыло. Каб сарваць полымя, трэба было выканаць слізганне на левае крыло. А пры гэтым рэзка траціцца вышыня. Хаця зніжэнне было вельмі небяспечна, лётчыца, не раздумваючы, выканала маневр і збіла полымя. Бензін з прабітага бака выцякаў у кабінку, самалёт мог успыхнуць у момант. Пераадолюючы боль, Нікуліна пасадзіла самалёт у размяшчэнні нашых войск, ля нейкай дарогі, у апраметнай цемры. Тут яго выпадкова ўбачыў адзін вадзіцель аўтамашыны, выцягнуў Нікуліну і Радчыкаву з самалёта, паклаў у кузаў машыны і даставіў у палявы шпіталь. На маленькім самалёце Нікулінай мы налічылі 210 прабоін! Вось ужо, сапраўды, прыжамліўся, як у песні пясца: «на чэсным слове і на адным крыле»!

Мы ўсе па-сястрынску палюбілі штурмана масквічку Жэню Рудневу. У гэтай мілай, пяшчотнай дзяўчыны, студэнткі, якая збіралася стаць астраномам, усталяваліся новыя адносіны з зорным небам. Цяпер яна не разглядала неба ў тэлескоп, рэгіструючы паводзіны сузор'яў і метэораў, а сама метэорам падала

Аднойчы я асцярожна пачала з Галей размову: ці не варта ёй пакінуць лётную работу?

— Вы думаеце, што я не здолею лятаць? — гораха загаварыла Галя. — Вы думаеце, мне цяжка?

І, закінуўшы галаву і рукі назад, яна сагнула калені і зрабіла «мосцік». Сэрца маё застыла.

— Навошта ж так... — сказала я. — Хіба я не разумею...

...У адным з баёў былі збіты варожыя знішчальнікі і не вярнуліся на аэрадром чатыры нашы экіпажы. У тую ноч загінула і Галя Дакутовіч.

Прайшоўшы з баямі Паўночны Каўказ, Кубань, Растоўскую вобласць, Крым, полк атрымаў заданне перадыслацыравацца ў Беларусь.

— Я нарадзілася ў Гомелі, — гаварыла на мітынг, які адбыўся пры ўступленні на беларускую зямлю, старшы лейтэнант

ЗРАБІЛІ!

Паліна Гельман.— Галіа Дакутовіч была маёй зямлячкай, сяброўкай, мы разам вучыліся, разам раслі, разам пайшлі абараняць Радзіму. Фашысты забілі ўсю Галіну сям'ю. Фашысты спалілі ў паветры Галю. Заклікаю вас, дзяўчаты, адпомсціць за Галіну смерць, за смерць яе родных!

Калі мы стаялі ў Чавускім раёне, дайшла да нас злавесная чутка: па-зверску расстралялі эсэсаўцы ў Чавускім рове бацькоў нашай баявой сяброўкі Зіны Горман, яе брата Сашу, сястру Ліду. Пяцігадовага сыночка Зіны, Фелікса, фашысцкія вылюдкі жывога закапалі ў зямлю.

Вядома, і да гэтага мы ненавідзелі ворага. Але цяпер, калі пачулі расказ Полі Гельман аб зверствах фашыстаў, убачылі слёзы нашых баявых сябровак, нас ахапіла адно імкненне: не трацячы ні хвілін, жорстка і бязлітасна, як шалёных сабак, бамбіць, знішчаць карычневых забойцаў!

Нашы лётчыцы слова сваё стрымалі.

У Беларусі мы сустрэліся з своеасаблівай складанасцю пры ваджэнні самалётаў. Вельмі аднастайны ландшафт: то суцэльныя лясы, то невялікія населеныя пункты, падобныя адзін да аднаго, як блізныя. Арыентавацца ў начных палётах стала цяжка. Больш давялося працаваць лётчыцам і штурманам: не так проста было вывучыць раёны базіравання і баявых дзеянняў, нялёгка падабраць прыдатнае для работы ўначы лётнае поле. Часцей за ўсё выбіралі пляцоўку дзе-небудзь на ўзлеску, жылі ў будаках. Есці варылі на кастрах.

— Вось вызвалім Беларусь, — гаварыла Іра Ракавольская, — і пачнецца тут такая будоўля, што аж небу горача стане. Хто ведае, можа гады праз тры на гэтым месцы гасцініца будзе... А цяпер давайце ўладжывацца ў будаках...

Наўрад ці можна было назваць аэрадромам невялікі «пятачок» у Наваельні, з усіх бакоў акружаны лесам. Але нічога лепшага мы знайсці не маглі. Даўжыні пляцоўкі не хапала для ўзлёту самалёта з бомбамі, і мы падоўжылі яе, высеклі дрэвы і кусты. Грунт быў пясчаны, вязкі, машына не адразу ішла на разбег. Мы рабілі так: самалёт вырुльваў да месца ўзлёту, механікі і ўзбраенцы трымалі яго, а лётчык павялічваў лік абаротаў матора, аж пакуль ён не дасягаў максімуму; затым па камандзе самалёт адпускалі, і ён з месца зрываўся на разбег. Так захоўваліся дарагія метры для разбегу і набору вышыні.

Успамінаюцца Навасады, дзе аэрадромам служыла нам шырокая вуліца на беразе паўнаводнага Нёмана. Тут давялося нам быць не толькі лётчыцамі, але і байцамі на зямлі. Разрозненыя, акружаныя нямецкія часці блукалі па лясках, скрываліся ў хмызняках і пасевах, сталіся пранікнуць у сёлы. Аднойчы немцы паявіліся паблізу ад аэрадрома. Давалося ўдзень падняцца ў паветра і разбамбіць іх групую. Пазней высветлілася, што недабітыя фашысты хацелі захапіць наш бензін.

Фронт хутка пасоўваўся на захад, і мы ўвесь час перабазіраваліся з аднаго месца на другое. Цяпер частыя перамяшчэнні радавалі нас — гэта не тое, што пры адступленні!

Сакрушальныя бомбавы ўдар нанеслі мы па вялікай колькасці праціўніка ў раёне вёскі Пералогі. Экіпажы Чачнё-

Еўдакія ЛОСЬ

Абеліскі

Па ўсёй зямлі — далёка, блізка, —
дзе быў «плацдарм», дзе быў «раён»,
стаяць маўкліва абеліскі
з імёнамі і без імён.

Іх густа травы аплятаюць
да самых зорак угары.
Ім вершы звонкія чытаюць
тургія летнія вятры.

Над шырру колішніх плацдармаў —
пылок планет, начлегаў дым,
тут пераможна і ўладарна
усім навасельцам маладым.

Яны шчаслівыя з калыскі,
ідуць, ляцяць ва ўсе бакі!
Заўжды на месцы — абеліскі,
гранёныя, нібы штыкі...

вай-Рабавай, Смірновай-Пасько, Папонай-Голубевай, Прасалавай-Розавай, Нікіцінай-Лучынінай паспяхова бамбілі пераправы на Дняпры.

Я з гонарам магу сказаць, што ў вызваленне братняй рэспублікі ўкладзена немалая доля працы нашага палка. За паспяховае выкананне баявых заданняў на тэрыторыі Беларусі ён быў узнагароджаны ордэнам Суворава. Гэта была другая ўрадавая ўзнагарода: раней полк быў удастоены ордэна Чырвонага Сцяга.

Не стану расказваць пра ўсе нашы баявыя справы. Пра гэта напісаны цэлыя кнігі. Хоцацца толькі сказаць: змагаліся нашы дзяўчаты выдатна, прычым ацэнку гэтую смела можна паставіць без скідак, па мужчынскаму ліку.

Маршал К. К. Ракасоўскі нам гаварыў:

— Я шмат чуў пра ваш полк, калі яшчэ камандаваў Першым Беларускам фронтам. Тады мне ўсё гэта здавалася легендай. Цяпер бачу, што гэта было. Бачу на свае вочы жаночы авіяполк. Кажуць, вы не хочаце прымаць да сябе ў полк мужчын? Гэта правільна. Вы і самі дойдзеце да Берліна.

Выдатна змагаліся нашы лётчыцы і штурманы. Дваццаць тры дзяўчыны былі ўдастоены звання Героя Савецкага Саюза. Выдатна працавалі на сваіх пастах усе да адной. Энтузіязм у нашым палку быў выключны. Мы з гонарам вытрымалі ўсе выпрабаванні.

Мы зрабілі для перамогі ўсё, што маглі.

У баях за Радзіму загінулі трыццаць тры нашы баявыя сяброўкі.

Карыстаючыся выпадкам, хачу перадаць праз часопіс «Работніца і сялянка» прывітанне ўсім, усім жанчынам Беларусі і нашым аднапалчанкам Валі Валуцкай і Герою Савецкага Саюза Надзеі Папонай, якія цяпер жывуць і працуюць у Мінску.

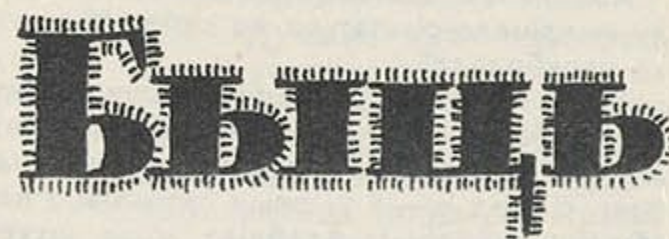
Гвардыі падпалкоўнік
Еўдакія БАЧАРОВА,

камандзір былога 46-га гвардзейскага Таманскага Чырванасцяжнага, ордэна Суворава 3-й ступені начнога лёгкабамбардзіровацкага авіяцыйнага палка.

Н У ВОСЬ, здаецца, і ўсё ў парадку. У дом прыйшла цішыня. Ціха пасопвае, скруціўшыся ў клубочак, Сярожка. Прычмоквае ў сне, набегаўшыся за дзень, Алежка. Раскінуўшы пухлыя ручкі, у абдымку з льялкай соладка спіць Святланка.

Анатоль сёння ў вячэрнюю змену, прыйдзе гадзіны праз чатыры. У Раісы яшчэ шмат часу да прыходу мужа. Спрытна снуюць у мыльнай пене рукі, а потым у кухні на вярхоўцы выцягваецца доўгая чарада дзіцячых панчошак, што-нікаў, кашулек. Мільгае ануча, венік — і праз паўгадзіны ў кватэры пахне свежасцю, усё дыхае чысцінёй.

Заўтра Раіса ў першую змену, ужо і адпачываць пара, але яна вырашыла дакачаць мужа, трэба пагаварыць з Анатолем.

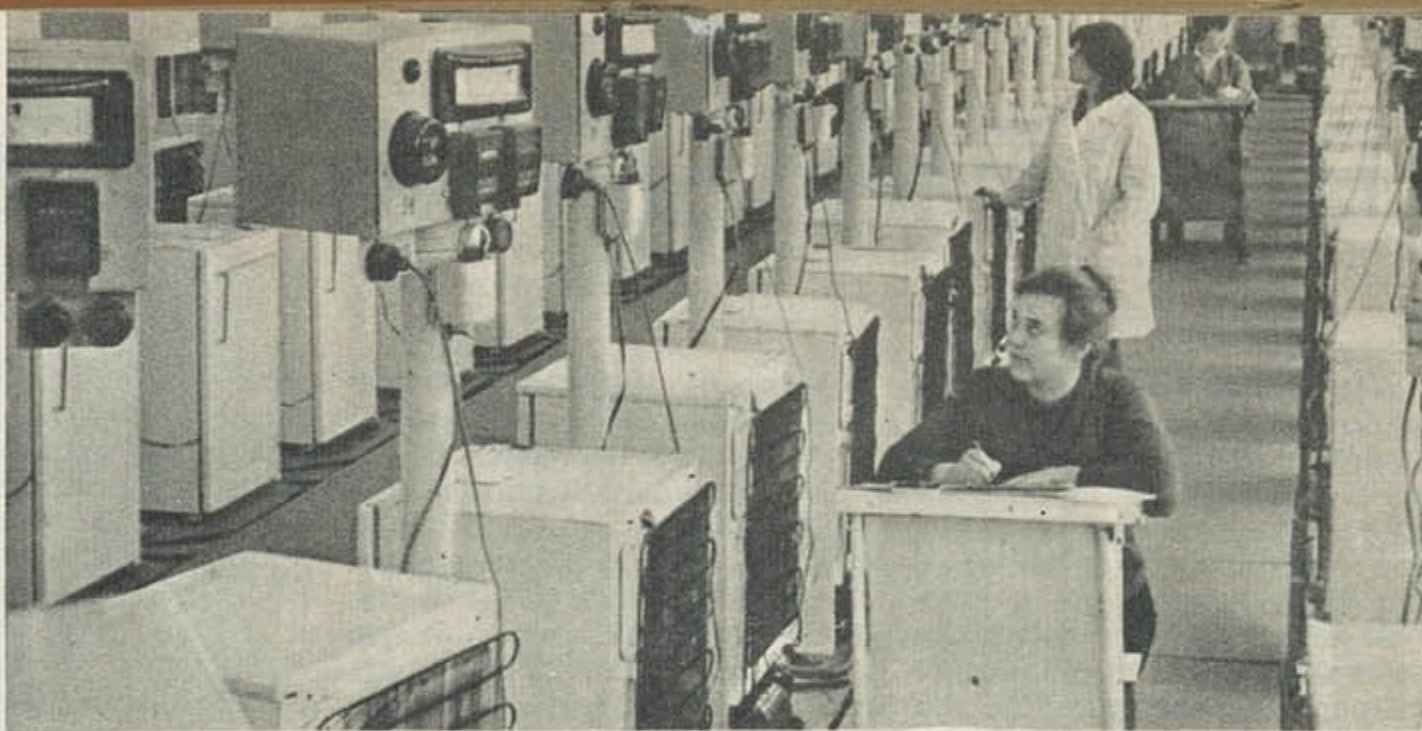
Слесар-зборшчык Раіса Раскава.
Фота П. Нікіціна.

Чым больш чакаеш, тым павольней цягнуцца хвіліны, лянвеей цікае гадзіннік. Узяла з паліцы кнігу, Талік учора раіў пачытаць, але пагартала мінут дваццаць і адклала — думкі ўсе вяртаюцца да сённяшняй размовы ў цэху.

Раіса дастала школьны сшытак, выдала з сярэдзіны лісток, памачыла пяро ў чарніла і задумалася. Што ж пісаць?

«Уступаючы ў спаборніцтва за званне ўдарніка камуністычнай працы...» А магчыма і не так трэба пісаць? Як Анатоль

На доследнай станцыі Мінскага завода электрахаладзільнікаў. На здымку: кантралёр Ірына Сакольчык правярае работу халадзільнікаў.

пісаў — забылася, яму ўжо і званне даўно прысвоілі. Майстар сказаў ёй падумаць над абавязальствамі. Ну, па рабоце, тут ясна. Таму і прапанавалі Раісе ўключыцца ў спаборніцтва, што работа ў яе ідзе спорна. Калі два гады назад прыйшла на завод, спецыяльнасці ніякай не мела. Цэх тады новы будавалі, вось і памагала. А потым спецыяльнасць асвоіла — слесар-зборшчык. Ад першага да трэцяга разрада прайшла. Прыемна чуць, калі тваю работу хваляць. Раіса нават чырванее, калі чуе пра свае хала-

ШЧАСЛІВАЙ

дзільнікі. «Мінск-2» гаспадыні адразу ацанілі: па-першае, мала месца займае на кухні, а ўмяшчальнасць — 120 літраў; па-другое, эканамічны, а яшчэ — завод дае гарантыю на два гады, на працягу якіх ён у выпадку паломкі робіць бясплатны рамонт. Раіса ўсміхаецца — скаргаў амаль не бывае. А больш трыццаці тысяч халадзільнікаў выехалі ўжо з вяротаў завода і пасяліліся ў кватэрах. Вось і праз яе рукі колькі іх прайшло, і не бывае ў Раісы выпадкаў, каб вярталі назад яе халадзільнікі. Нездарма адной з першых пачала яна працаваць па метаду саратаўцаў, здае прадукцыю з першага прад'яўлення. Цяпер і ўвесь механазборачны цэх працуе так. Значыць, у абавязальствах можна напісаць: працаваць без браку, план перавыконваць, а яшчэ — павышаць сваю кваліфікацыю. Але каб насіць званне ўдарніка камуністычнай працы, гэтага, відавочна, мала.

Бачыла Раіса, як таварышы па рабоце пісалі яшчэ: «...быць прыкладам у побыце»... Што ж гэта для яе абазначае?

Вось спяць трое яе дзяцей. Клопату шмат з імі. Сярожка ўжо ў трэцім класе, сядзе за ўрокі — раптам задача не атрымліваецца. Значыць, рабіся настаўнікам — тлумач. А потым і дыктант трэба напісаць: не ладзіцца ў яго штосьці з рускай мовай. Алежка і Святлана, тыя ў дзіцячы сад ходзяць, а таксама не менш увагі патрабуюць. І не толькі памыць, зашыць, дагледзець трэба. Вершы вывучылі — паслухай, мама. Кніжку купіла — пачытай. Пасварацца паміж сабой — паміры, мама. Трое малых урвісаў, клопату з імі шмат, але яны ж радасць у доме. І выгадаваць з іх сапраўдных, сумленных людзей — гэта таксама, напэўна, «прыклад у побыце»?

А як жа з мужам жыўць? Суседзі часам здзіўляюцца: цішыня ў вас, няўжо так ніколі і не сварыцеся?

Так вось і пражылі амаль адзінаццаць гадоў разам без спрэчак і сварак. А паўсялякаму жыццё паварочвалася і нярэдка ох, як цяжка даводзілася. Раісе 18 га-

доў было, Толькі не намнога старэйшы, у арміі служыў, а скончыў службу, спецыяльнасці ніякай, ды і адукацыя — нават сямігодкі не меў за плячыма. Але ішлі па жыцці двое закаханых. Цяжка аднаму, а побач — плячо сябра. І адступалі цяжкасці. Адчуваючы плячо жонкі, якая брала на сябе, апрача работы, усе хатнія клопаты і турботы, здолеў Анатоль атэстат сталасці атрымаць і вось ужо ў інстытуце завочна займаецца.

І ў доме для дзяцей Анатоль — аўтарытэт. Бо ці ж ёсць што-небудзь на свеце, чаго не мог бы зрабіць іх тата? Прышоў у дзіцячы сад — і сфатаграфавалі ўсіх дзяцей. Купілі тату акардэон — ён узяў і зайграў. Цяпер і Сярожку навучыцца іграць захацелася. І навучыцца, абавязкова, як тата. І яшчэ Сярожка хоча, як тата, гуляць у шахматы. І арудаваць малатком.

А Раісу прыхваціў Анатоль да чытання. Лішні рубель у кішэні з'явіцца, глядзіш, кнігу новую купіў. Прэмію нядаўна атрымаў — і дзесяць тамоў «Дзіцячай энцыклапедыі» прынёс. Для Сярожкі на Гайдара падпісаліся. А яшчэ колькі па падпісцы кніг прыходзіць — на паліцы ўжо цесна. Раіса супраць гэтых выдаткаў не пратэстуе: з кнігай жыць цікава. Часу толькі не заўсёды хапае. Затое нават у аўтобусе па дарозе на завод — чытае. Не, на кнігі грошай ні Раіса, ні Анатоль не шкадуюць.

А наогул гаспадарку Расказы вядуць эканомна. Іменна вядуць. У канцы года селі і склалі графік: што трэба купіць у першую чаргу. Пакупак запланавалі нямала. Трэба на вясну і паліто дзецям купіць, і туфлі Раісе, і шафу кніжную, і кватэру адрамантаваць, і машыну пральную не шкодзіла б ўжо мець. І ўсё ж першай пакупкай запісалі акардэон для Анатоля. Любіць ён музыку, задушэўна іграе — няхай будзе ў яго акардэон. Гэта ўжо Раіса настаяла. Прыемна зрабіць любімаму чалавеку радасць.

Так і ідуць па жыцці разам адзінаццаць гадоў. І не разбярэш, хто каму больш памагае.

Памятаю, прыехала Раіса з вёскі сумная: цяжка склалася ў яе маці жыццё, сын падростае, патрэбна яму мужчынская ласка і строгасць, ды кінуй бацька, сама не спраўляецца маці з хлопчыкам. Прапанавалі тады Анатоль: возьмем Сашу да сябе. Не здзівілася Раіса, што прачытаў яе думкі муж. Ведала яна, якое добрае сэрца ў Анатоля. Ён і сам нялёгкае дзяцінства пражыў.

У вайну страціў Анатоль бацькоў, трапіў у нямецкі дзіцячы дом. Паўгалоднае існаванне, а тут прыйшла яшчэ вестка, што збіраюцца фашысты вывезці дзяцей у Германію. Памагла выхавацелька разбегчыся хлопчыкам...

Пасля вайны адшукаў Анатоль бацькоў. Але не склалася ў іх жыццё. У бацькі завялася другая сям'я, у маці — таксама. Пайшоў Анатоль ад бацькі. Глыбокай была крыўда хлопчыка: нават прозвішча змяніў, стаў Анатолем Расказавым. І цяпер яшчэ гэты боль не сціхае, затое да чужога гора чулы Анатоль.

Так і з'явіўся ў доме Расказавых шосты член сям'і — Саша. І стаў для яго Анатоль старэйшым сябрам.

Калі жыве ў доме шчасце, можа гэта і азначае «быць прыкладам у побыце»?

Раіса сядзіць над чыстым аркушам паперы. Цікае гадзіннік. Пасопваюць, варочаюцца ў сне дзеці. Дык што ж усё-такі напісаць у абавязальствах? А мо рана яшчэ ёй змагацца за званне ўдарніка?

У пярэднім пакоі пачуліся ціхія крокі. Анатоль прыйшоў са змены, стараецца не шумець, каб не разбудзіць дзяцей.

Разаграючы вячэру, Раіса загаварыла пра тое, што хвалявала яе сёння цэлы дзень. Можа і сапраўды яшчэ рана ёй пачынаць барацьбу за званне?

Анатоль усміхнуўся:

— Не рана, якраз у самы час. А грамадскай нагузкай лічы мяне, пакуль інстытут скончу, ды дзяцей — пакуль падрастуць.

Гаварылі пра дзяцей, пра завод, пра планы на будучае. Да 1970 года іх завод пашырыцца і дасць паўмільёна халадзільнікаў, напэўна, ужо новай канструкцыі. А якія змены за пяць гадоў адбудуцца ў іх сям'і? Анатоль будзе канцаць інстытут, падрастуць дзеці, Сярожку споўніцца 14, уступіць у камсамол...

Доўга гаварылі ў тую ноч Анатоль і Раіса, марылі...

У абавязальствах ударніка камуністычнай працы можа быць і такі запіс: быць шчаслівым! Рабіць людзей шчаслівымі!

Э. ЛУКАНСКАЯ

Мінск, завод электрахаладзільнікаў.

ВІТАЕМ ЦЯБЕ, ПЕРШАМАЙ!

Шчодрымі сонечнымі праменнямі, маладой яркай зелянінай, кветкамі сустракае нас Першамай. І не толькі вясеннія ўсмешкі так уздымаюць наш настрой, радасцю напаўняюць сэрца. У першамайскім свяце так арганічна спалучаюцца і абуджэнне прыроды, і ўсведамленне магутнай велічы нашай краіны, грандыёзных пераўтварэнняў, што адбываюцца ў жыцці савецкіх людзей, у жыцці народаў на ўсёй планеце. Хоць і не так ужо багата мінула гадоў з той пары, калі рабочым даводзілася ўпотаі збірацца на маёўкі і там, у лесе, уздымаць чырвоны сцяг, што клікаў працоўных людзей на барацьбу.

Суровыя часы змагання пакінулі глыбокі след у свядомасці народа. Памяць сэрца перадаеца ад бацькі да сына, ад сына да ягоных дзяцей. Мабыць, таму так мнагалюдна ў дзень Першамая на вуліцах і плошчах вялікіх і малых гарадоў, вёсак і пасёлкаў. Як паўнаводная рака, льецца людскі паток з кветкамі, лозунгамі, транспарантамі. Чырванеець сцягі нашай перамогі, нашых працоўных заваёў, далёка разносяцца песні, зліваючыся ў адзіную магутную хвалю шчасця і радасці людзей краіны сацыялізма.

Прымай, Радзіма, плён нашай працы, прымай нашы рапарты, нашы здабыткі!

У хвалі дэманстрантаў нярэдка ўбачыш на бацькавым плячы малое з чырвоным сцяжком у руцэ. Глядзі, малое, запамінай пераможную хаду сваіх бацькоў! Пройдуць гады—і ты станеш у калону пераможцаў. Толькі твой час будзе азначаны яшчэ больш цудадзейнымі здзяйсненнямі, навука яшчэ шырэй раскрые перад табою свае таямніцы, і ты скарыстаеш іх на шчасце працоўных.

Да Першага мая, любімага ўсенароднага свята, ідзе вялікая падрыхтоўка. Па ўсёй рэспубліцы разгарнулася спарборніцтва ў яго гонар. Прамысловасць Мінска і Мінскай вобласці датэрмінова выканалі заданні сямігодкі па выпуску валавой прадукцыі. Краіна атрымала звышпланавыя трактары і аўтамабілі, матцыклы і падшыпнікі, радыёпрыёмнікі, тканіны і іншыя вырабы. У першых радах пераможцаў—мінскія трактарабудавнікі, сярод іх больш дзесяці тысяч жанчын. Тройчы за гады сямігодкі трактаразаводцы заваёўвалі першыя месцы ва ўсесаюзным спарборніцтве. Прадпрыемства з году ў год выконвае і перавыконвае дзяржаўныя планавыя заданні па выпуску тэхнікі і

запасных частак да сельскагаспадарчых машын, па росту прадукцыйнасці працы, зніжэнню сабекошту вырабаў. Толькі за леташні год сабекошт прадукцыі зніжан на 6543 тысячы рублёў.

Дастойнае месца займаюць жанчыны і ў калектыве гомсельмашаўцаў. Яны—высокакваліфікаваныя станочніцы, інжынеры, тэхнолагі, фармоўшчыцы, майстры, электразваршчыцы. І ўсе аддаюць свой розум і талент, сваю любоў і энергію вялікай справе камуністычнага будаўніцтва.

З цеплынёй і павагай называюць тут імя токара механічнага цэха № 1 Фені Ратнікавай. За працавітасць, сардэчную таварыскасць яе ў другі раз абралі дэпутатам абласнога Савета. Не меншым аўтарытэтам карыстаецца і токар Марта Іванаўна Нацвалава—душэўная, чулая жанчына, якая заўсёды прыйдзе на дапамогу сябру і словам і справай. Яна шчодро перадае свае веды, свой багаты вопыт моладзі. Марту Іванаўну таксама другі раз абралі дэпутатам гарадскога Савета.

Расце і шырыцца ў нашай краіне ўсенародны рух за камуністычную працу. У ім прымаюць удзел дзесяткі мільёнаў чалавек. За званне калектываў і ўдарнікаў камуністычнай працы змагаюцца многія тысячы прадпрыемстваў, цэхаў, брыгад, калгасаў і саўгасаў, жывёлагадоўчых ферм. Ганаровага звання ўдарнікаў камуністычнай працы ўдастоілася больш двух мільёнаў чалавек. На першамайскіх сцягах мы прачытаем заклікі: «Працаваць і жыць па-камуністычнаму!»

На першамайскую вахту сталі земляробы. У іх свой клопат, свае абавязкі. Даўно тут стала традыцыяй адзначаць першамайскае свята ўдарнай працай на калгасных палётках. Прыйшла дружная вясна, разам са звонкімі песнямі жаўранкаў загучалі песні матораў. За працу, сейбіты! Ад вас у многім залежыць паляпшэнне жыцця савецкага народа. І працаўнікі вёскі ідуць попеч з рабочым класам, памнажаючы багацці роднай краіны.

Увучавідкі мяняецца аблічча рэспублікі. Лес вежавых кранаў узняўся на яе абшарах. Растуць новыя жылыя кварталы, новыя фабрыкі, заводы, электрастанцыі, усё большы размах набывае бу-

даўніцтва хімічных заводаў. Летась на дэманстрацыях разам з намі крочылі беларускія шахцёры, а сёлета пойдучь і беларускія нафтавікі.

У дзень Першамая на гаспаўня трыбуны ўзнімуцца знатныя людзі рэспублікі: наватары вытворчасці, сельскай гаспадаркі і новабудоўляў, дзеячы навукі і культуры. У гэты святочны дзень працоўныя прадэманструюць дасягненні ў галіне навукі і культуры, якая стала здабыткам усяго народа, усяго грамадства. У гэтым наша вялікая перавага перад капіталістычным светам, дзе атрымаць адукацыю могуць толькі людзі заможныя, з тоўстай кішэняй. Толькі іхнім сынкам і дачушкам адкрыта дарога да ведаў. Зусім іншая справа ў нас: сацыялістычны лад даў права на адукацыю кожнаму члену свайго грамадства. Сем дыпламаваных спецыялістаў выйшла з сям'і пінскага рабочага Цярэнція Дзямянавіча Бабко. А двое малодшых дзяцей вучацца ў сярэдняй школе. Як у малой кроплі вады адлюстроўваецца сонца, так на прыкладзе гэтай звычайнай рабочай сям'і бачны клопаты Савецкай улады аб простым чалавеку.

Святлом ленинскіх ідэй, непахіснай верай у творчыя сілы народа, у яго будучыню іскрыцца наш Першамай!

Свята прыйдзе па ўсёй планеце. Але не ўсюды над калонамі паплывуць толькі кветкі і ярка-чырвоныя сцягі. У краінах капіталу дэманстранты сустраюцца і з паліцэйскімі дубінкамі. Але не адступаць рады працоўных, яшчэ вышэй узнімуцца сцягі барацьбы: «Пралетары ўсіх краін, яднайцеся!»

Першае мая—гэта свята вялікіх надзей на мір ва ўсім свеце. Без міру не можа быць спадзяванняў на лепшую будучыню. На захаванне міру накіравана барацьба мільённых мас. Вера ў перамогу прагрэсіўных сіл над сіламі вайны нараджае новых і новых змагароў за шчасце людзей, за светлую будучыню.

Горача ўспрымаюць працоўныя масы баявыя заклікі ленинскай партыі аб аб'яднанні сіл у мужнай барацьбе за Мір, Працу, Свабоду, Роўнасць, Братэрства і Шчасце ўсіх народаў!

Няхай жыве Першае мая—свята салідарнасці працоўных усяго свету!

Вялікую работу па стварэнні новых, больш ураджайных гатункаў розных сельскагаспадарчых культур вядзе калектыв вучоных-прыродазнаўцаў аддзела генетыкі і цыталогіі Акадэміі навук БССР, які ўзначальвае доктар біялагічных навук Мікалай Васільевіч Турбін.

На здымку: навуковыя супрацоўнікі аддзела праводзяць аналізы цукровых буракоў. Фота І. Змітровіча.

У. І. Ленін, Н. К. Крупская, А. І. Елізарава
з пляменнікам Віктарам і дачной дворніка
Верай.
Жнівень-верасень, 1922 г.

У СЯМ'І УЛЬЯНАВЫХ

22 красавіка спаўняецца 95 год з дня нараджэння генія чалавецтва Уладзіміра Ільіча Леніна. У гэтым нумары мы змяшчаем успаміны А. М. Сысоевай з кнігі „Апавяданні пра Леніна“.

А. М. СЫСОЕВА

Я ведала Ульянавых яшчэ ў Піцеры, калі прыехала з Валагодскай губерні. Я ведала іх маці.

Уладзімір Ільіч з Надзеяй Канстанцінаўнай у той час былі за граніцай, і я іх не бачыла.

Я пазнаёмілася з Ульянавымі праз Івана Васільевіча Бабушкіна, які даводзіў мне стрыечным братам і які яшчэ даўно рэкамендаваў мяне ім у хатнія работніцы. Я паступіла да іх у 1908 годзе і жыла 3½ месяца, потым пакінула іх, таму што Марыя Ільінічна паехала за граніцу да Уладзіміра Ільіча. Калі ў 1918 годзе Уладзімір Ільіч быў ранены і збіраўся ехаць у Горкі, Марыя Ільінічна папрасіла Кржыжановіч, у якіх я жыла, адпусціць мяне ў Горкі, пакуль Уладзімір Ільіч будзе там. Да таго часу я з ім не сустракалася і не ведала яго.

Я прыехала ў Горкі, Уладзімір Ільіч быў ужо там.

Я неяк вельмі саромелася яго і ехала туды з хваляваннем. Але ён аказаўся такім простым! Падыходзіць да мяне, усміхаецца, падае мне руку і гаворыць:

— Вось гэта Саня і ёсць?

Ён заўсёды называў мяне Саняй.

У Горках мы пражылі тры тыдні, ён вельмі добра паправіўся, і мы паехалі назад у Маскву. Я ж ізноў вярнулася да Кржыжановіч, жыла ў іх да 24 студзеня 1919 года, потым зноў перайшла да Ульянавых і жыла да 1923 года.

Адносіліся да мяне, як да члена сям'і. Я заўсёды была як гаспадыня, мне ніколі нічога не заказвалі, што варыць, я рабіла, што магла і як умела.

Уладзімір Ільіч заўсёды вельмі шмат працаваў, а хатняе жыццё і абсталяванне былі самыя простыя.

Часам, бывала, зварыш што-небудзь трохі лепш, то Уладзімір Ільіч абавязкова скажа:

— Навошта гэта? Так нельга, трэба прасцей.

Трэба сказаць, я заўсёды старалася быць акуратнай і ўсё згатаваць своєчасова. Абедалі ўсе разам.

Пасля абеду Уладзімір Ільіч заўсёды крыху адпачываў, потым садзіўся за работу, выйдзе ўзяць шклянку чаю і зноў ідзе ў свой кабінет. Часта чай піў на хаду, проста на кухні. Вельмі часта, калі прыходзіў позна, сам браў вячэру і не любіў, каб я яго чакала.

— Вы кладзіцеся і мяне ніколі не чакайце, — гаварыў ён, — я сам усё вазьму.

Калі прыходзіў раней, то вячэраў больш у кухні.

Адносіны ў нас былі самыя простыя, па-хатняму, я была як член сям'і. Жыццё ішло сваім парадкам, неяк усё вельмі добра склалася.

Памятаю, у 1920 годзе быў назначаны першамайскі суботнік. Уладзімір Ільіч збіраўся ісці на гэты суботнік, і прыйшлося вячэраць раней звычайнага, таму што ён павінен быў раней легчы спаць.

За вячэрай Надзея Канстанцінаўна і Марыя Ільінічна смяяліся, як Уладзімір Ільіч будзе працаваць, думаючы, што ён жартам збіраецца.

Яны прапанавалі яму правесці суботнік, працуючы ў сябе ў кабінете таксама з 8 гадзін, але ён рашуча сказаў, што пойдзе на пляц, які было намечана ў час суботніку прывесці ў парадак. Там у той час было шмат навалена рознага лесу, кавалкаў жалеза і г. д.

І вось, памятаю, да палавіны восьмай я прыгатавала снеданне і чай і пайшла будзіць Уладзіміра Ільіча, а ён прачнуўся ўжо і адказвае:

— Так, так, я ўжо ўстаў, зараз іду.

Уладзімір Ільіч на скорую руку паснедаў і пайшоў на пляц. Потым гаварылі, што ён прыйшоў не проста да цэнтру пляца, а абышоў з боку, каб не адразу яго заўважылі. Калі яго ўбачылі, то ўсе вельмі здзівіліся і нават занепакоіліся, як Уладзімір Ільіч будзе несці такую цяжкую работу. Ён, вядома, нікога не паслухаў і пачаў працаваць разам з усімі.

Мне было вельмі цікава паглядзець, і я таксама пайшла і бачыла, як Уладзімір Ільіч разам з таварышамі пераносіў на плячы бярвенні; бралі яны бярвяно ўчацвярых і неслі ў пэўнае месца.

Уладзімір Ільіч працаваў з васьмі гадзін да дванаццаці, а калі прыйшоў дадому, то на ім ад поту ўся бялізна была вільготная і ў чаравіках была адарвана падэшва.

Надзея Канстанцінаўна жартам сказала яму:

— Цябе нельга на такую работу пускаць — чаравікаў табе не набярэцца.

Часам бывалі выпадкі, што Уладзіміру Ільічу прысылалі ў падарунак што-небудзь з прадуктаў, але ён вельмі не любіў гэтага і заўсёды прасіў аддаваць гэтыя падарункі ў дзіцячыя дамы.

Бывала так: я спяку які-небудзь хатні пірог, прыношу яго да чаю, а ён заўсёды скажа: «Навошта гэта?» Заўсёды разрэжа папалам і адну палавіну скажа каму-небудзь аддаць.

Уладзімір Ільіч вельмі любіў чысціню. Бывала, калі ўбачыць, што хлеб на сталe не накрыты і на яго садзіцца мухі, ён заўсёды звяртаў на гэта ўвагу і напамінаў, што ад мух абавязкова трэба ўсё закрываць.

У горадзе Уладзіміра Ільіча адпачываючым я амаль ніколі не бачыла.

У Горках ён часам вечарам хадзіў з таварышамі, якія ў той час знаходзіліся на адпачынку ў санаторыі, і са служачымі санаторыя і шафёрамі гуляў у гарадкі.

Уладзімір Ільіч з захапленнем гуляў на працягу адной-паўтары гадзіны. Калі бачылі Уладзіміра Ільіча, як ён гуляў у гарадкі, як адпачываў, бачылі яго не за работай, рабілася неяк радасней.

Або яшчэ мне ўспамінаецца тое, з якімі клопатамі Уладзімір Ільіч адносіўся да ўсіх, хто яго акружаў. Калі хто-небудзь прыязджаў з горада ў Горкі, то Уладзімір Ільіч заўсёды гаварыў:

— Нікога не адпускайце галодным, накарміце і чаем напайце.

Часам у вольныя хвіліны Уладзімір Ільіч браў кошык і накіроўваўся ў лес па грыбы і заўсёды вяртаўся вельмі задаволены, асабліва калі кошык быў поўны.

Але такіх хвілін, хвілін адпачынку, было вельмі мала ва Уладзіміра Ільіча, а ўсё больш работа, работа і работа.

Нават у час хваробы, лежачы ў ложку і не маючы магчымасці пісаць, Уладзімір Ільіч працягваў працаваць, дыктуючы свае думкі стэнаграфістам.

Калі ён моцна захварэў, тут ужо і адпачынак не памагаў.

Мы жылі ў Горках цэлую зіму, але ва Уладзіміра Ільіча заўсёды быў галаўны боль і бяссонніца. Прымаліся ўсе меры, але справа дрэнна ішла на папраўку.

А калі ён ужо злёг у пасцель, тут жыццё пачалося вельмі цяжкае. Надзея Канстанцінаўна і Марыя Ільінічна праводзілі бяссонныя ночы, увесь час вельмі непакоіліся, было шмат клопатаў, усе стаміліся і знерваваліся. У гэты час я захварэла і паехала ў вёску. Так я і рассталася з ім 10 чэрвеня 1923 года і з таго часу Уладзіміра Ільіча больш ужо не бачыла.

У слоўным складзе кожнай мовы ёсць страшныя словы: «бяда», «хвароба», «вайна», «гора», «смерць».

На розных мовах яны гучаць па-рознаму, а сэнс іх заўсёды аднолькавы. Але самае жахлівае слова, якое аднолькава гучыць на ўсіх мовах свету, — «фашызм».

Германскі фашызм — віноўнік злачынстваў, роўных якім не ведала гісторыя. Самае страшнае яго злачынства — другая сусветная вайна, развязаная Гітлерам, — каштавала чалавечтву дзесяткаў мільёнаў жыццяў. Спіс ахвяр фашызму сапраўды незлічоны, але яшчэ страшней другі спіс, спіс, складзены фашысцкімі забойцамі Гітлерам і Дарэ, Розенбергам і Гейдрыхам, Кальтэнбрунерам і Франкам на выпадак перамогі фашысцкай зброі. Сетка канцэнтрацыйных лагераў па ўзору лагераў смерці Асвенцім і Майданек пакрыла 6 усе краіны Еўропы, дым з комінаў крэматорыяў зацягнуў бы неба на многія тысячы кіламетраў.

Адзінаццаць мільёнаў чалавек розных нацыянальнасцей, розных прафесій, розных палітычных перакананняў і веравызнанняў загінулі ў фашысцкіх лагерах смерці.

З таго часу мінула дваццаць гадоў. А былыя вязні фашысцкіх засценкаў усё яшчэ не могуць, ды і да самай смерці, відаць, не змогуць забыць тыя жахі, якія давалася перажыць ім у лагеры.

Цяжка раскажаць пра ўсё, што мы перажылі ў Асвенціме. Бо, раскажам пра гэта, нібы занова перажываем усё тое, пра што так нялёгка ўспамінаць. Але многія рэчы неадступна на працягу ўсіх гэтых дваццаці гадоў стаяць перад вачыма.

Пра іх не забудзеш. Іх не даруеш. Хіба можна забыць дзікія оргіі п'яных фашыстаў у мінскай турме, калі, забаўляючыся, яны выганялі людзей з камеры і, стоячы на чатырох вуглах, дошкамі забівалі свае ахвяры. А потым выганялі людзей з другой камеры і прымушалі прыбіраць трупы і змываць са сцен кроў...

21 лістапада 1943 года ўсіх зняволеных мінскай турмы выганялі ў калідор і па нейкаму невядомаму нам спісу адабралі частку людзей. Куды, навошта, што будзе з імі далей — ніхто не ведаў.

Праз дзень адбор паўтарыўся. І вось гэты дзень стаў для мяне раковым. У спіс для адпраўкі ў Асвенцім трапіла і я. Тут жа ў доўгім турэмным калідоры я сустрэлася з мужам. Яго я не пазнала, хоць не бачыла ўсяго толькі месяц і сем дзён. У калідоры стаялі два мужчыны, выпушчаныя з адзіночкі і карцара. Адзін з іх назваў маё імя. Я вельмі здзівілася і спытала, хто ён і адкуль ведае мяне. Толькі па голасе я пазнала мужа. І гэта, паўта-

раю, праз месяц і сем дзён. Вось да чаго давялі чалавека фашысцкія каты, калі яго нават жонка не змагла пазнаць.

У красавіку 1944 года, ужо ў Асвенціме, мужа, вельмі слабага, пакінулі на каранціне, а затым на працягу адной ночы каранцінны барак адправілі ў крэматорый.

29 лістапада 1943 года нас павезлі ў Асвенцім. Шэсць дзён без крошкі хлеба і кроплі вады. На двары стаяў снежань, а людзі ехалі амаль раздзетыя, таму што іх арыштавалі летам. Вагоны былі забіты і абматаны дратам, у кожным з іх — ад 60 да 90 чалавек. За час усёй дарогі вагоны ні разу не адкрылі. Жывыя ехалі разам з мёртвымі.

4 снежня 1943 года 934 мужчыны і 543 жанчыны з Мінска прыбылі ў Асвенцім. Сёння нас з 1500 чалавек не засталася і сотні.

На наступны дзень у нас адабралі нашу адзенне, абстрыглі валасы і ўзамен усяго гэтага вытатуіравалі нумары. Я стала нумарам 69839.

Сяброўкі гаварылі, што было балюча, калі наколвалі нумар, а я нічога не памятала. Перада мной татуіравалі мясцовага сына маёй сяброўкі Марыі Іосіфаўны Шчэрбіч, якога яна нарадзіла ў турме. Я ўспоміла сваіх дваіх маленькіх дзяўчынак, якія пасля нашага арышту засталіся дома. Яшчэ ў турме мне казалі, што іх і маму расстралялі. Малодшай, Наташы, было 8 месяцаў. Больш я нічога не памятала. Два гады я думала, што маіх дзяцей няма. На шчасце, гэта аказалася няпраўдай.

Хіба можна забыць працягнутыя рукі з вокнаў 25 барака, барака смерці, забыць стогны людзей, іх перадсмяротныя просьбы: «Не забудзьце нас, адпомсціце!»?

Гэта было наша першае знаёмства з лагерам. На першым жа «апелі» — вячэрняй праверцы — мы ўбачылі, як з гэтага барака голых людзей, як дровы, накідалі на машыну і павезлі ў крэматорый.

7 студзеня 1944 года я захварэла на тыф. У гэты час смяротнасць у жаночым лагера Біркенау дасягала 500 чалавек у дзень. Кожную раніцу з баракаў выносілі трупы і складалі іх у штабелі ля ўваходу ў баракі. Часам іх было накладзена ад зямлі да даху. Мерцвякі павінны былі нароўні з жывымі прысутнічаць на праверцы.

Мяне адправілі ў рэвір — бальніцу. Там раздзелі дагала і паклалі чацвёртай на нары, якія па размерах былі не большыя за звычайны ложак. Пяць сутак я правалалася без памяці. Ніякага лячэння, вядома, не было. 12 студзеня адбылася самая вялікая за ўсё існаванне лагера селекцыя, ад-

бор жывых для спальвання ў крэматорыях. У гэты дзень мяне выкінулі на снег разам з трупамі. І тут я апрытомнела. Падала голас. Незнаёмыя дзяўчаты выцягнулі і забралі ў барак да сябе на нары.

Наша рабочая каманда працавала ў 10-ці км ад лагера. Кожны дзень, хворыя, галодныя, знясіленыя, цені, а не людзі, мы павінны былі прарабіць шлях у 20 км і яшчэ ўвесь дзень працаваць. Заўсёды вельмі хацелася есці. На нашай дарозе расла яблыня-дзічка. Часам удавалася падабраць яшчэ зусім зялёны плод. У адзін з дзён, праходзячы паўз яблыню, мы, не дамаўляючыся, кінуліся да яе. За гэта многіх збілі, а мяне ў пакаранне загналі ў рэчку, дзе, стоячы па грудзі ў вадзе, я павінна была скасіць усю траву да самага берагу. Прышлося прастаяць у халоднай вадзе цэлы дзень. А я ж хварэла на малярыю.

Хіба забудзеш чорны дым крэматорыяў Асвенціма і СС-гауптштурмфюрэра, галоўнага лагернага ўрача Іозефа Менгеле, які з нямецкай дакладнасцю штодзённа прымаў прыбываючых па чыгуначнай ветцы людзей і, паказваючы пальцам у белай пальчатцы на чалавека, вызначаў яго лёс?

Менгеле вінаваты ў тым, што адправіў у крэматорый многія тысячы людзей, у жніўні 1944 года ўдзельнічаў у ліквідацыі так званага цыганскага лагера, вінаваты ў правядзенні злачынных эксперыментаў на блізнях. Гэтыя эксперыменты, як правіла, канчаліся смерцю.

Хіба забудзеш, як палілі жывых людзей у ямах, выкапаных у лесе, тады, калі крэматорый не спраўляліся з непасільнай нагрузкай? Людзей распраналі дагала, і сабакі заганылі іх у яму, дзе палалі дровы.

А фашысты стаялі побач, курылі і смяяліся...

У гады вайны ў войсках СС служыла больш 100 тысяч фашыстаў. За ўсе дваццаць пасляваенных год панеслі заслужанае пакаранне не больш 10 тысяч. Астатнія ж спакойна жывуць на свабодзе і, напэўна, з радасцю закрэсліваюць у сваіх табель-календарых кожны пражыты дзень, бо ён набліжае іх да такой жаданай даты 8 мая 1965 года, калі ўрад ФРГ паабяцаў спыніць судовае праследаванне нацысцкіх ваенных злачынцаў з выпадку «сканчэння тэрміну даўнасці» зробленых імі злачынстваў.

Ад імя жывых і мёртвых мы пратэстуем супраць абуральнага рашэння бонскіх улад.

Нармальныя законы не могуць быць прыменены ў адносінах да жахлівых злачынстваў нацысцкіх катаў.

Гітлераўскія забойцы не павінны пазбегнуць пакарання!

Ольга КРАЙКО

Не даруем!

І от каторы ўжо дзень яда нясолена.
Мы з мамай яшчэ трымаемся. Затое Валодзя—мой меншы брат—зусім знясілеў. Ён і так у нас быў хваравіты нейкі. Калі атрад стаяў у вёсцы, партызанскі доктар трымаў яго на зеллі. Усё збіраўся разам са сваімі хворымі за фронт адправіць. Ды так і не давялося: нядаўна партызаны за чыгунку перабраліся і не вярнуліся да нас. Відаць, ім новае заданне далі. Валодзя наш вельмі схуднеў—адна скура ды косці. Асабліва пасля таго, як гестапавец на яго вачах трохгадовую Надзю, Адамаву дачку, у студню ўкінуў. А тут і соль выйшла. Хоць бы трохі дзе раздабыць.

Удзень я хадзіў у ажыны. Прынёс поўнае вядро.
Мама на выбірае вечарам самых больших ажын—чорных, ядраных,—спакавала іх у кошык, які тата сплёў перад адыходам на фронт, наверх палажыла паўдзiesiąтка як і сказала:

— Сягоння раней спаць кладзіся, бо заўтра на досвітку падыму. З Нінай Адамавай на станцыю сходзіш, можа ў салдат на ягады солі выменеш.

— Я—да фашыстаў?! Нізашто!!!

Мне было вельмі крыўдна, што мама выпраўляе мяне да немцаў. Слёзы пасыпаліся з вачэй. Але калі я паглядзеў на маму—і ў яе былі поўныя вочы слёз.

— Ты ж у мяне мужчына, Саша. Гаспадар. Табе зручней, як мне. Ніхто так чапіцца не стане... Можа б Валодзька акрыяў. А з Нінай табе не боязна будзе. Яна не першы раз туды ідзе.

Я моўчкі ўлёгся на палок.

Не спалася.

У галаве мроіліся розныя думкі.

«Ну, добра. Хай сабе ажыны. Іх сёлета багата ў лесе. Яшчэ назбіраць можна. Але на што ж яйкі? Адна курыца ўцалела, ды і тая нейкая нягеглая: у тры дні адно яйка знясе. Валодзю пакінуць трэба, бо няма ж болей нічога. Як мама гаворыць: масла—пагасла, сала—патала, а кілбаса ў плоце застрала. А то аддай гітлераўцу праклятаму!..»

Брыгадзішча БОДНІ

Яўг. РАПАНОВІЧ

Апавяданне

Мал. Ю. Пучынскага.

1

У хаце выйшла соль.
І дастаць няма дзе. У краме не купіш, бо немцы соллю не гандлююць. Ды і крам няма.

Суседзі таксама не пазычаць, бо самі не маюць. А калі і ёсць яшчэ ў каго які драбок, то ніхто табе апошняе не аддасць.

Пакуль што без солі мы не елі. Спачатку мама наскрэбла на дне дзежкі, у якой мы да вайны сала складалі. Цяпер таго сала і ў паміне няма: усё пацягнулі злыдні, калі партызан шукалі. Пасля яна вымочвала гэту дзежку і салёнай вады падлівала па кроплі ў міску. Нарэшце і гэта скончылася. Тады маму нехта з вяскоўцаў падвучыў попелам саліць. Яна сыпала ў чыстую анучку попел, туга завязвала і кідала ў гаршчок са стравай. Ды толку было мала. Яно трохі чуваць саланаватасць, толькі ў роце надта пагана. І пах кепскі. І паднябенне мохам пакрываецца. Словам, такое адчуванне, нібы ты выпіў кварту лугу, які робяць вясковыя жанчыны, калі збіраюцца адзежу мыць.

Ды як яшчэ абмяняць? Ён жа заграбе ўсё і дзякуй не скажа...»

Мама ўжо спала.

На ложку цяжка дыхаў Валодзя.

У запечку адзываўся цвыркун. Пад сталом, у самым кутку, скраблася мыш. Пэўна, знайшла скарынку перапечкі і старалася зацягнуць яе праз дзірку між дошкамі пад падлогу.

«Як толькі Ніна ходзіць да іх? І чаго? Праз дзень ідзе ды ідзе. То яйкі нясе, то масла, то ягады. Калі сваіх няма, дык у суседніх вёсках купляе. А ўсё-такі нясе... Няўжо... прадалася?... І пра Надзю, сястру сваю, забыла?..»

Гэта думка аж скаланула мяне. Я так павярнуўся на палку, што спарэхнелая дошка пад сenniком не вытрымала—пераламалася і канцамі грукнула аб падлогу. Мама прачнулася.

— Чаго ты варочаешся, сынку? Горача?

Я прыкінуўся, што сплю, а для сябе зрабіў вывад: не пайду з Нінай...

«Як жа ты не пойдзеш? А Валодзя хворы?..»

І заснуў.

Ранютка мяне разбудзіла мама.

Каля стала ўжо сядзела Ніна. Добрая сукенка, гадзіннік на руцэ, накручаныя валасы... Цяпер я зусім зненавідзеў яе. Аднак стаў збірацца. Калі мама выйшла нечага ў сенцы, я хуценька вылажыў з кошыка яйкі на палічку.

Мама правяла нас на вуліцу і шапнула мне ў самае вуха:

— Глядзі, сыноч, вылюдкам тым на вочы не лезь. Яны

цяпер надта раз'ятраныя. Дужа лютуюць. Хіба ж гэта жартачкі? Эшалон танкаў у паветра ўзляцеў. Фашысты ўсе бліжэйшыя вёскі страсянулі, увесь лес пракасалі, а партызаны ўсё роўна чыгунку рвуць.

— Добра, мама, не палезу.

І мы з Нінай пайшлі загуменнямі на гасцінец, які тут, у лесе, зусім блізка падыходзіў да нашай вёскі.

2

Увесь час я ішоў ззаду, воддаў ад Ніны.

Сонца ўзнялося над лесам, стала забірацца ў самыя патайныя куткі. Стомлена шумелі дрэвы. На кожным з іх, здавалася мне, сядзіць сама меней дзесятак птушак, якія сіяцца перапець адна другую. Асабліва стараўся салавей, а яму не паддаваўся лясны жаваранак. Ён узняў сваю мілую песню над лесам і цягнуў яе ўсё вышэй і вышэй. Калі на якую мінуту—не, не мінуту, а якую долю секунды!—гусляр лесу змаўкаў, каб набраць паветра, — песня не сціхала. Яна апускалася ледзь не да самых вершалаў—і зноў падымалася ўгару.

Гасцінец крута павярнуў управа. Лес парадзеў, птушын галасоў стала меней. Да самай дарогі зялёнымі стажкам падступаў ядловец.

Ніна колькі разоў старалася загаварыць са мной, ды я ўпарта маўчаў.

«Што, можа і мяне хочаш угаварыць, каб фашыстам яйкі насіў? Не выйдзе! Не на такога натрапіла!»

Не ведаю добра, знарок ці не, але разы тры яна так запавольвала хаду, што каб не спяхапіўся я свечасова—Ніна была б побач са мной. Тады я адставаў і то распраўляў маміну хустку, якой быў абвязаны кошык з ажынамі, то браўся перавязваць палец на назе, то проста падцягваў штаны. Непадальк ад станцыі Ніна сказала:

— Зараз вартаваць спаткаюць. Не адставай, бо нахабнік які можа ягады забраць.

Сама дастала кішаньковае люстэрка і ўзялася папраўляць валасы.

«Во... Яшчэ прыхарошваецца, як на вечарынку выбіраецца...»

Ды я ўсё-ткі параўняўся з Нінай. Мне боязна было, што ажыны могуць занішто прапасці і без солі давядзецца дамоў вяртацца.

Нас затрымалі двое з аўтаматамі. Адзін быў высокі і тонкі, як жэрдка, а другі—нізкі і тоўсты, што калода. Высокі гітлеравец пачаў аглядаць Нінін кошык. Пераварнуў кавалкі саланіны, тыцнуў пальцам у масла, цюкнуў яйкам аб кожную аўтамата і стаў піць. Тоўсты тым часам сунуў касматую лапу ў мой кошык.

— Мы ідзем да пана Дульца. Гэта ўсё яму, — па-нямецку загаварыла Ніна.

Мяне не здзівіла, што Ніна так лёгка гаворыць па-нямецку: яна, добрая вучаніца, пасля дзесяцігодкі збіралася паступаць у інстытут. Ад Нініных слоў высокі фашыст папярхнуўся. Рука яго задрыжэла—і неадпітае яйка чмякнулася аб бліскучы насок бота. У тоўстага самі сабой разгнупіліся пальцы. Ажыны павывальваліся—катарая ў кошык, катарая на зямлю. Высокі нешта загегрэтаў—і або два пакльпалі ўбок, да падводы, якая ехала за намі.

Пазней я дазнаўся: двое з аўтаматамі спужаліся пана Дульца. Гэта быў іх начальнік. Такі люты, што да трох з ім не гавары—адразу ў ход пускаў імяны пісталет, падарунак самога Гітлера.

Але да Дульца мы не пайшлі. Мы накіраваліся да невялікага таварнага вагона, што стаяў у тупіку.

Шырокія дзверы вагона былі прыадчынены. У праёме, звесцішы ногі, сядзеў рыжы немец і разглядаў фотакарткі.

— О-о! Фрэйлен,—узрадаваўся рыжы, калі мы параўняліся з вагонам.—Ідзі сюды. Ідзі,—лапатаў ён і, як злодзей, зіркаў па баках, ці няма дзе паблізу начальства. Калі пераканаўся, што ўсе заняты сваімі справамі, памог спачатку Ніне, затым мне ўлезці ў вагон і шчыльней зачыніў дзверы.

У паўзмроку даставаў рыжы сала і яйкі, высыпаў ягады; у паўзмроку даваў Ніне кавалкі мыла, пхаў у кошык старую, зношаную аксамітную сукенку; у паўзмроку дазволіў мне з нейкай алюмініевай скрынкі набраць прыгаршчы солі за кошык ажын. Я высыпаў соль у сваю картовую кепку і гатоў быў бегчы дамоў, ды Ніна не вельмі спяшалася. Яна жартавала з рыжым. Той слухаў яе, смяяў-

ся. Нарэшце раздабрэў, дастаў з чамадана плітку шакаладу і стаў частаваць Ніну. Яна не адмовілася. Тады рыжы выцягнуў з кішэні чорны канверт, усеўся на скрынках, да якіх не падпускаў нас, і стаў паказваць фотаздымкі.

Час ішоў.

Я сабраўся быў адзін кінуцца з вагона, але заўважыў, што Ніна падае мне рукой нейкі знак. Прыгледзеўся—у руцэ невялікі пачак. Якраз такі, які мне даводзілася бачыць у дзядзькі Адама, калі ён з партызанамі ішоў мост на рацэ падрываць. У адзін момант я быў ля скрынак і пачак за пачкам запіхаў за пазуху.

Праз некалькі секунд Ніна ўзяла кошык. Мы развіталіся з рыжым немцам і падаліся са станцыі.

3

Дамоў гасцінцам не пайшлі, а звярнулі на сцяжынку, што бегла да рэчкі і далей вілася праз паплавы на наша поле.

Весела шаптаўся арэшнік. Грэліся на сонцы белаватыя арэхі. Метлюжок схіляўся да нашых ног. Злёгка кланялася цімафееўка. Горда стаяў балотны казялец і ківаў галоўкамі-вожыкамі.

Насустрэч нам плёўся Здзісь—чалавек, праз якога людзі нямала слёз выплакалі. Вядомы на ўсю ваколіцу п'яніца і злодзей, ён вярнуўся ў пачатку вайны з турмы і паступіў у паліцыю. Швэндаўся па партызанскіх вёсках, шныпарыў па бліжэйшых хутарах, вынохваў, дзе ёсць партызанскія сем'і, і паведамляў сваім гаспадарам. Партызаны ўсё аніяк не маглі яго злавіць. Цяпер Здзісевы ногі запляталіся: ён быў п'яны.

— Дзе гэта... м-мая с-суседка ходзіць?... Ды ты не б-бойся, не б-бойся Здзіся... Здзісь с-суседзяў не к-крыўдзіць... Ас-сабліва дзяўчат... Гы-гы-гы-ы...—заржаў паліцай і расставіў рукі, каб ашчапериць Ніну.

Яна выставіла ўперад кошык, памкнулася назад. Здзісь не адступаў. Я не на жарт спужаўся: як адчапіцца ад п'янага? Яшчэ абшукаць уздумае... Рука неяк сама пацягнулася пад кашулю, і тут з-пад дзягі ў мяне выслізнуў пачак...

— Капсулі!?—працверазеў Здзісь і стаў расшпільваць кабуру.

Ніна кошкай скочыла да мяне, вырвала з рук кепку і сыпанула соллю ў вочы паліцаю. Пакуль той ачухаўся, мы кінуліся ў кусты, сіганулі праз кладку і памчаліся ў лес.

Калі дабраліся да крыніцы, якая бруілася з-пад лазовага куста, прыселі адпачыць. Я глядзеў на Ніну і не мог нарадавацца.

«Дык от ты якая! А я, дурань, думаў так нядобра...»

Я не шкадаваў прыгаршчаў солі, хоць за здароўе Вало-дзі вельмі непакоіўся. Цешыла думка, што за пазухай ляжаць пачкі капсуляў. Мы перададзім іх дзядзьку Адаму, Нінінаму бацьку, каб помсціў фашыстам за малую Надзю, за ўсіх нашых людзей.

П'ЕСА ЛЕАНА КРУЧКОЎСКАГА ПАПЯРЭДЖВАЕ ...

Адзін з персанажаў п'есы польскага драматурга Кручкоўскага «Расплата» гаворыць, што гісторыя — не каляндар, гэта значыць, гісторыя не паўтараецца, як паўтараюцца і змяняюцца адна другую поры года. Справядлівасць гэтага выслоўя відавочна, хоць у адносінах да адной з'явы яно здаецца недакладным, менавіта — у адносінах да нямецкіх мілітарыстаў і рэваншыстаў. Тут гісторыя паўтараецца амаль дакладна. За апошнюю палавіну стагоддзя нямецкія мілітарысты двойчы ўцягнулі свет у кровапралітную бойню, двойчы самі цярпелі жорсткае паражэнне, але і сёння яны засталіся глухія да голасу гісторыі. Цяпер нямецкія рэваншысты ў Федэратыўнай Рэспубліцы Германіі выношваюць планы новай, яшчэ больш разбуральнай вайны — ядзернай, зноў мараць аб паходзе на ўсход. А вярхоўны суд ФРГ у маі гэтага года, у дваццатую гадыну перамогі над гітлераўскай Германіяй, хоча спыніць праследаванне нацыстаў, якія зрабілі цяжкія злачынствы супраць чалавецтва ў другой сусветнай вайне і засталіся непакараныя.

Бітых гітлераўскіх ваяк зноў падымаюць на шчыт, робяць героямі нацыі, пакутнікамі за «вялікую» Германію.

Вось чаму вострая палітычная п'еса Леана Кручкоўскага «Герой Фатэрлянда», або «Справа Даўбмана», якую аўтар напісаў больш трыццаці год назад, гучыць так, нібы яе напісалі ўчора, — такая яна сучасная і надзённая, насычаная пафасам барацьбы з нямецкім мілітарызмам.

Невыпадкова калектыў Рускага драматычнага тэатра імя Горкага паставіў гэтую п'есу на сваёй сцэне, вярнуўшы ёй другое жыццё. Як сказаў рэжысёр спектакля Мікалай Калінін, тэатр павінен быў адклікнуцца на голас нашай грамадскасці, якая сёння з гнева і абурэннем патрабуе, каб былыя нацысцкія злачынцы не засталіся непакараныя, колькі б год ні прайшло з таго часу, калі яны зрабілі свае агідныя злачынствы.

Менавіта спектакль «Справа Даўбмана» з'явіўся тым сціплым, але своечасовым укладам у сённяшняю барацьбу за мір, якую так рашуча вядуць наш урад, наш савецкі народ. Спектакль папярэджвае нас аб небяспецы, якая зноў распасцірае свае чорныя крылы на захадзе. Тое, што рабілася трыццаць гадоў назад у Германіі, не памёрла, не стала здабыткам гісторыі. Тое ж робіцца там і сёння.

Сапраўды, глядзіш спектакль і здзіўляешся: ці мог калі-небудзь аўтар п'есы падумаць, што яго твор праз трыццаць год не страціць свайго выкрывальнага пафасу, будзе гучаць надзённа, будзе запальваць у сэрцах людзей сьвяты агонь нянавісці да вайны, да ўсіх тых сіл, якія сёння рыхтуюцца зноў перакроіваць карту свету.

Якія ж падзеі ляглі ў аснову сюжэта п'есы, чаму яна так хваляе глядача і сёння?

Сюжэт трохі нават незвычайны: дробны жулік і авантурыст Хумель прысвойвае сабе імя загінуўшага ў вайне з французамі нямецкага салдата Даўбмана. Нямецкаму консулу ў Неапалі Хумель кажа, што ён уцёк з Афрыкі, дзе ажно пятнаццаць год пакутаваў у французскім палоне.

На радзіме Хумеля-Даўбмана сустракаюць з такімі ўшанаваннямі, аб якіх яму і не снілася. Яго літаральна носяць на руках, яго робяць «героем Фатэрлянда», «героем нацыі», хочучь скарыстаць яго імя і выдуманую гісторыю з французскім палонам для распальвання нацыянальнай варожасці паміж немцамі і французамі.

Урэшце Хумель палюхаецца таго шуму, які ўзняўся вакол яго больш чым сціплай асобы. Аднак адступаць пазна: ён павінен застацца — насуперак праўдзе — тым, за каго ён сябе выдаў, бо Германія патрэбны героі, за якімі пойдзе даведзены да экстазу і аслеплены нацысцкімі лозунгамі натоўп.

Ролю Хумеля ў спектаклі таленавіта іграе заслужаны артыст рэспублікі Юрый Сідараў. Яго Хумель — яшчэ не зусім прапашчы чалавек. Ён разумее глыбіню свайго падзення і папракае сябе за тое, што так мала ведаў свой народ, інакш не падумаў бы гуляць у героі.

Хумель-Сідараў нібы прачынаецца, нібы спадаюць з яго вачэй нябачныя акуллары, ён пачынае ўсё бачыць і разумець: што палітычная ўлада ў краіне трапіла ў рукі авантурыстаў

На здымку: заслужаны артыст БССР Ю. Сідараў у ролі Карла Хумеля і артыстка Б. Масумян у ролі Эльзы Хеедберг у п'есе польскага драматурга Леана Кручкоўскага «Справа Даўбмана» («Герой Фатэрлянда»).
Фота І. Змітровіча.

і прайдзісветаў, у сто разоў болей небяспечных і страшных, чым ён сам, што яны даядуць краіну да катастрофы, да вайны, не спытаўшы на гэта згоды ў нямецкага народа. Хумель баіцца за народ, за простага чалавека, у якога нямецкія генералы ніколі не пыталіся, хоча ён ці не хоча паміраць на вайне і ці ёсць яму ўвогуле за што паміраць.

Хумелю-Сідараў не можа дараваць яго слабасці, жадання вылучыцца за кошт чужых заслуг, але разам з тым яму спачувае, яго шкадуе. З камічнай фігуры Хумель-Сідараў перарастае пад канец спектакля ў фігуру глыбока трагічную.

Трагізм Хумеля яшчэ болей падкрэслівае пераканальная ігра заслужанай артысткі рэспублікі Абуховіч, якая стварыла абагулены вобраз мацеры-немкі, якая на сваім уласным лёсе пазнала, што такое вайна і што азначае страціць адзінага сына.

Як трапіла заўважыў рэжысёр Калінін, фрау Даўбман, ужо аднойчы страціўшы свайго сына і аплакаўшы яго смерць, баіцца страціць яго яшчэ раз, бо такая страта раўназначна гібелі.

Хумель, які ўсё сваё жыццё не бачыў чалавечай ласкі, перажывае невыказныя хвіліны душэўнага абнаўлення і шчасця, але, з другога боку, баіцца за жыццё гэтай шчырай жанчыны, якая можа не вытрымаць новага ўдару, калі дазнаецца, што Хумель — не яе сын.

Апошняя, заключная сцэна спектакля так менавіта і гучыць — фрау Даўбман-Абуховіч з крыкам «Рудзі!» падае на зямлю.

Лёгка, здавалася б, спачатку гульня з прысваеннем чужога імя канчаецца трагічна для самога Хумеля і для яго «маці» — фрау Даўбман.

Шкавыя вобразы стварылі таксама заслужаны артыст рэспублікі Ражба, артысты Кулакоў, Воінаў, Ліснеўскі, Камароў і інш.

З упэўненасцю можна сказаць, што спектакль атрымаўся яркі, палітычна востры і сучасны, усім сваім пафасам накіраваны супраць рэваншысцкіх тэндэнцый. Спектаклю поўнаасцю адпавядаюць словы Юліуса Фучыка: «Людзі!.. Будзьце пільнымі!»

Менавіта тое самае гаварыў трыццаць год назад сваёй п'есай прагрэсіўны польскі пісьменнік Леан Кручкоўскі. Не састарэлі гэтыя словы і на сённяшні дзень.

Ул. ДАМАШЭВІЧ

Гэта ўсё, што засталася ад саўгаса «Крынкі».

Фота 1944 г. А. Становава.

Фота П. Нікіціна.

БЕЛАРУСЬ, ГОД 1944

Дваццаць гадоў мінула з таго часу, калі беларуская зямля была ачышчана ад гітлераўскіх захопнікаў. Тады, у 1944 годзе, я працаваў ваенным карэспандэнтам. Вось перада мною ляжаць старыя фатаграфіі, якія я зрабіў у тыя дні.

Успамінаюцца магутныя залпы нашых слаўных артылерыстаў, якія абвясцілі пра наступленне і пра пачатак вызвалення беларускай зямлі. Радасныя жыхары першых вызваленых вёсак, сустрэчы з народнымі месціцамі — партызанамі. Колькі было такіх сустрэч, радасных і сумных! А салдаты ўсё ішлі і ішлі ўперад, не ведаючы адпачынку.

Нарэшце, надыйшоў дзень, калі Беларусь была поўнасьцю вызвалена. Пра гэта можна шмат пісаць, але, мусіць, фатаграфіі, якія я зрабіў у той час, раскажуць чытачам значна больш.

Толькі адна просьба да вас, дарэгія чытачы. Калі вы пазнаеце на гэтых здымках сябе або сваіх родных і знаёмых — адгукніцеся, напішыце ў рэдакцыю, як склаўся ваш лёс у пасляваенныя гады.

Чакаем вашых пісьмаў, дарэгія сябры!

Аляксандр СТАНОВОУ

АДРОДЖАНАЯ ЗЯМЛЯ

...Кастрычнік 1918 года. Першая гадавіна рэвалюцыі, якую потым ва ўсім свеце людзі называць Вялікай. У тую трыювную восень і ўзнік на месцы нацыяналізаванага маёнтка адзін з першых на Беларусі саўгас «Крынкі».

Маладая гаспадарка хутка становіцца на ногі. З 1923 года яна спецыялізуецца на племянной жывёлагадоўлі. А ў трыццатыя гады робіцца маяком для навакольнага сялянства. Яе прыклад — лепшы і самы важкі довад за калектывізацыю. У 1940 годзе саўгас «Крынкі» за выдатныя поспехі ва ўздыме сельскай гаспадаркі ўзнагароджан ордэнам Працоўнага Чырвонага Сцяга. Вышэйшую ўзнагароду — ордэн Леніна — атрымалі брыгадзір Ілья Раскін і даярка Ефрасіня Башкарова, медалімі адзначана праца цялятніцы Малешкінай, конюха Агнесава...

А праз год гримнула вайна... Помню станцыю Крынкі летам суролага 1941 года. Ідуць і ідуць на ўскод цягнікі. На запасным пуці эшалон, куды грузяцца сем'і рабочых саўгаса. А ў спецыяльных вагонах — племянныя статкі. Бегае ля вагонаў, нервеюцца заатэхнік Бяляеў — учора ўдалося адправіць адзін эшалон, а сёння...

З-за воблакаў са злавесным гулам вынырнулі фашысцкія самалёты. Разварнуліся і рынуліся з вышыні на станцыю. Больш за паўгадзіны бамбілі і абстрэльвалі фашысцкія сцяратнікі вагон за вагонам.

Пасля бамбёжкі мы сабраліся ля паляючага састава, падлічылі страты. Сярод даярак ёсць параненыя, уся станцыя завалена тушамі кароў, забітых кулямётнымі чэргамі.

Бяляеў загадвае эвакуіравацца пеша. Ідуць самыя моцныя. Ідзе і мой бацька, конюх Міхась Ангельцаў.

Я ж застаюся. У мяне грудное дзіця. З каменем на сэрцы вяртаюся назад у Крынкі...

«Новы парадак» прынеслі на сваіх

штыках гітлераўскія зладзюгі і імкнуліся крывёй і жалезам усталаваць яго на нашай зямлі. На другі ж дзень пасля прыходу фашыстаў салдаты на нацягнутых вяроўках вадзілі па вуліцы камуніста Ткачова са скручанымі за спіной рукамі. Скрываўленага, збітага. Двое не давалі яму ўпасці, а астатнія білі гумавымі дубінкамі. Так і закатавалі да смерці...

Гітлераўцы імкнуліся ператварыць нас у рабоў, прымушалі працаваць ад рання да вечара, рабавалі, жорстка каралі за самае нязначнае непаслушэнства. Помню вясну 1942 года. Адзін з арацых ці то стаіўся, ці проста зазяваўся, ды нешта барана пайшла ў яго не так. Фашысцкі ўпраўляючы падскочыў да яго, злосна закрываў па-нямецку, а потым выхапіў рэвальвер. Грымнулі стрэлы...

Але наш народ не скарэўся. Аснову партызанскага атрада імя Аляксея брыгады Дзячкова склалі крынчане. Каля 130 чалавек сталі народнымі месціцамі.

Вяртанне на родныя папалішчы. Такі малюнак часта можна было бачыць на беларускіх дарогах пасля выгнання акупантаў.

Снайперы старшы сержант Роза Шаніна, малодшы сержанты Шура Якімава і Ліда Удовіна знішчылі больш ста гітлераўцаў. Здымак зроблен у Беларусі ў 1944 годзе.

набліжалася вызваленне. Забегалі, замітусіліся акупанты. Салдаты хадзілі па хатах, прыкладамі выганялі на вуліцу людзей. Толькі і чулася ў паветры «раус, раус!» Так пад дуламі аўтаматаў нас пагналі ў Сянно... А ззаду займалася зарыва, гримелі ўзрывы.

Вярнуліся ў родныя мясціны толькі летам сорок чацвёртага. Вярнуліся і ахнулі, не пазналі Крынак. Замест квітнеючага сцяла груды развалін, не ўцалела ніводнага дома, нават ніводнага дрэўца — вось яна, гітлераўская тактыка выпаленай зямлі...

Узяліся разбіраць завалы і складаць цагліны — бітыя асобна, цалейшыя асобна... Запомніўся дзень 24 чэрвеня. Тады ўпершыню выйшлі на работу.

А потым прыйшла першая радасць. З эвакуацыі вярнуліся нашы лепшыя даяркі. Першая — Кацярына Патапенка. У час вайны яна працавала ў саўгасе імя Сцяпана Разіна Куйбышаўскай вобласці. І вось цяпер яна прыгнала частку нашага племяннага статка. Праўда, жывёлу даваўся перадаць у саўгас «Вейна» Магілёўскай вобласці — у нас жа ніводнай павеці не было. Але галоўнае, што вярнуліся людзі.

Помню, летам сорок чацвёртага года жалі жыта на заміраным полі. Нас праганялі салдаты, але мы ішлі на поле, як ходзяць у атаку. Жалі, а самі глядзелі пад ногі, ці не блішчыць на зямлі

злавесны правадок. І аставалася за жнеямі іржышча з завязанымі там-сям пучкамі саломы — знакамі мін. А потым нават навучыліся самі размініраваць.

Убралі ўраджай — пачалі будавацца. У першую чаргу паставілі лазню, свіран, А пасля адзін за адным вырасталі на папалішчы зрубы новых дамоў.

У сорок пятым годзе атрымалі першую машыну-паўтаратонку, потым у хлест сталі чатыры каровы. Вось так пачыналася аднаўленне.

Прайшло дваццаць год. Дваццаць год з дня Вялікай Перамогі. І яшчэ багацейшыя, яшчэ прыгажэйшыя, чым раней, паўсталі з попелу нашы Крынкі. Цяпер на саўгасных палях гудуць 37 трактараў, 26 аўтамашын перавозяць з фермаў малако, 12 камбайнаў выплываюць на саўгасныя палеткі ў час жніва. Гэта не сеялкі ды сенакасілкі, плугі ды бароны, што лічыліся за саўгасам па інвентарнаму вопісу ў 1924 годзе!

Даўно выйшла апошняя сям'я з апошняй зямлянкі. Цяпер сто сем'яў жывуць у дзяржаўных кватэрах. Астатнія з дапамогай дзяржавы і саўгаса пабудавалі ўласныя дамы.

Саўгас зноў стаў высокапрадуктыўнай спецыялізаванай племянной гаспадаркай. Толькі цяпер на яго фермах стаец не трыста дойнак кароў, як перад вайной, а цэлая тысяча. Усяго ж у саўгасных статках 2600 галоў буйной рагатай

Так выглядае жывёлагадоўчая ферма саўгаса «Крынкі» сёння.

Гвардыі старшы сержант Якаў Платонаў вызваляў сваю родную вёску Варашылы Багушэўскага раёна Віцебскай вобласці.

На партызанскай міне падарваўся гэты фашысцкі танк. Цяпер ён не страшны нават маленькім гусьнятам.

АДРОДЖАНАЯ ЗЯМЛЯ

Адна з лепшых цялятніц саўгаса Вера Аляксандраўна Кірпічэнка.

Сям'я Валянціны Паўлаўны Пінчук задаволена поспехамі юнага музыканта Алега.

жывёлы. Дзяржаве за мінулы год здадзена 21658 цэнтнераў малака, 313 тон мяса.

Цудоўныя людзі, выдатныя працаўнікі выраслі ў Крынках. Эстафету працоўнай славы першых саўгасных ардэнаносцаў падхапілі сённяшнія кавалеры дзяржаўных узнагарод брыгадзіры Віктар Навасадаў і Уладзімір Глушаненка, даярка Кацярына Патапенка. А хто не ведае працоўную сям'ю Якіма Гудзілёва? Славацца даярка камуністка Ала Рагачова, цялятніца Кацярына Сімановіч. Поплеч падростае дастойная змена: даяркі камсамолкі Ольга Мамонава, Зіна Міхалюта.

Жыццё стала лепшае, жыццё стала багацейшае. Сярэдні заробак палявода — каля 60 рублёў на месяц, жывёлавода — 80 і вышэй. Не дзіва, што над Крынкамі цэлы лес радыё- і тэлевізійных антэн.

Цяпер у Крынках ёсць аптэка, бальніца, бібліятэка, пошта, сельмаг, два пра-

дуктовыя магазіны, сталовая, камбінат бытавога абслугоўвання, лазня, дзіцячы сад. Кожную раніцу каля чатырохсот дзяцей рабочых саўгаса садзяцца за парты ў класах сярэдняй школы. На тэрыторыі саўгаса жывуць і працуюць 17 чалавек з вышэйшай адукацыяй і 54 — са спецыяльнай сярэдняй. Ёсць у нас свае ўрачы, фельчары, аграномы, ветэрынары, заатэхнікі, механікі. Адных настаўнікаў 36 чалавек! А яшчэ 47 маладых крынчан вучацца ў вышэйшых навучальных установах і тэхнікумах краіны.

Цяпер вырасла пакаленне, якое толькі па кнігах ды кіно ведае, што такое вай-

на, што такое фашызм. Мы ж, людзі старэйшага ўзросту, добра помнім, колькі гора і крыві прынеслі на нашу зямлю гітлераўскія вылюдкі. Помнім падмуркі ды коміны, што засталіся ад нашых хат, папалішчы ды руіны на месцы нашых ферм. Помнім, колькі неймавернай працы каштавала адбудаваць усё гэта. І, услаўляючы Дзень Перамогі, мы заяўляем:

— Ніколі не забудзем, ніколі не даруем гэтага фашысцкім злачынцам!

Паўліна КАРЭЛІНА,
рабочая саўгаса «Крынкi»
Лёзненскага раёна.

Амаль па 700 кілаграмаў малака надаіла ад кожнай каровы Ніна Іванаўна Маёрава за два месяцы гэтага года.
Фота П. Журава.

ДАЯРЧЫНА ДАЧКА

здараўе. Як, пэўна, цяжка табе адной там, без дапамогі!

Ніна дастала з-пад ложка чамадан, пачала пакаваць свае няхітрыя дзявочыя пажыткі.

— Пара, Нінка, хопіць спаць! — маці стаіць над ложкам, асцярожна трасе Ніну за плячо. — Потым даспіш. Прывыкай, такая работа ў цябе, рана ўставаць...

Ніна ўсхопліваецца, забыўшыся на сон, хуценька апранаецца. Яшчэ толькі чатыры гадзіны...

Неўзабаве маці і дачка ўжо на ферме.

— Нінка Маёрава прыйшла! — разнісіцца навіна. — З Гомеля вярнулася.

Каля малочнай сабраліся даяркі. Адны глядзяць на Ніну насмешліва, другія — насцярожана, трэція — запытальна. А вось стаіць пажылая, са строгім, крыху суровым тварам жанчына — гэта Праскоўя Васільеўна Балюнова, старэйшая даярка калгаса.

— Вось, Параска, прымай. За мяне працаваць будзе, — Нініна маці хавае рукі пад фартух, азіраецца на дачку.

Праскоўя Балюнова глядзіць на абедзвюх, і яе твар асвятляецца ціхай, добрачылівай усмешкай.

— Дык і добра! Маладзейшыя рукі — і работа спарней пойдзе... Не спалохаешся? — звяртаецца Праскоўя ўжо да Ніны. — Работа наша — хоць і жаночая, а не кожны мужчына справіцца.

— Спраўлюся, цётка Параска! — пацырванела Ніна.

— Ну то адзявай, дзеўка, халат, бяры даёнку!

Ніна хуценька апранула стары матчын халат і пайшла разам з астатнімі даяркамі ў кароўнік. Падаіла апошнюю, пятаццатую, карову, і, не зліўшы малака ў бітон, зняможана села на ўслончык. Балела спіна, нылі рукі.

— Змарылася? — Балюнова стаяла побач, выціраючы рукі фартухом.

Ніна кінула галавой, прыкусіла губу.

— З непрывычкі гэта. Спачатку заўжды так... Але нічога, прывыкнеш. Пакажы, колькі надаіла?

— Мама болей надойвала...

— «Мама!»... То мама! Падойвай столькі, як яна, дык і ў цябе будзе.

Праскоўя Васільеўна ўзяла даёнку, падышла да Нініных кароў, пачала перадойваць іх.

Дзяўчына збоку назірала, кусаючы губы.

Глядзець любата, як працуе Праскоўя Васільеўна. Спрытныя рукі так і снуюць. Тугія белыя струмені звонка б'юць у бляшанае дно, даёнка паступова напайнаецца, пеніцца цёплы пахучы сырадой.

— От бачыш, колькі яшчэ малака заставалася. А трэба ўсё, да канца...

— Я стараюся, а не выходзіць у мяне... Не хочуць усё аддаваць. «Машка» вунь ледзь даёнку з рук не выбіла.

— А ты не злуй на кароў. Спакойненька ды ласкавей з імі. Яны, не глядзі, што жывёліны, усё разумеюць. У цябе настрой дрэнны — і яны нервуюцца... Калі сэрца ў цябе ды рукі добрыя, ласкавыя, то і справа на лад пойдзе.

— Я стараюся, цётка.

Нішто добрае не прападае дарма. Не прапала і шчырая парада і добрыя словы старой даяркі. Ніна Маёрава ўцягнулася ў работу, здружылася з калектывам жывёлаводаў Майскай фермы. І старая даярка з задавальненнем назірала, як увачавідкі мяняецца Ніна Маёрава, як расце яе працоўнае майстэрства.

— Ты, Нінка, нібыта нарадзілася, каб даяркай быць! — гаворыць Праскоўя.

— А як жа! — з пасвятлелым тварам адказвае Ніна. — Даярчына ж дачка...

Праз нейкі час замест некалькіх выбракаваных кароў Ніне Маёравай далі групу першацёлка. І яна неўзабаве раздаіла іх, робячы ўсё так, як раіла ёй цётка Праскоўя.

Пасля ацёлаў надоі ў Нінінай групе адразу прыкметна падскачылі ўгору. У калгаснай насценгазеце ўслед за прозвішчам Балюновай з'явілася прозвішча яе вучаніцы Маёравай. Слаборніцтва старой даяркі і яе маладой сяброўкі было

Уцесным пакоі інтэрната будаўнікоў пуста, пакутліва сумна. Адна Ніна сядзіць на сваім ложку, прыціскаючы скамечаную хусцінку.

Вось як яно атрымліваецца ў жыцці! Не ведаеш, дзе што знойдзеш. На якой дарозе спатыкнешся. Здавалася, усё наладжваецца: скончыла сямігодку, уладкавалася на работу ў горадзе. І работа няцяжкая, можна прывыкнуць. І заробкі нядрэнныя... Ёсць чалавек, якому верыш, якога кахаеш. І... усё аказалася ілюзіяй. Яна памылілася ў ім, чалавеку з такой дробнай душой!..

Сумна трэцца аб шкло галінка маладзенькай квалай яблынькі, вецер стукае адчыненай форткай. Вузенькі промнік, прабраўшыся скрозь фіранкі, слізнуў па засланых ложках сябровак, пераскочыў на тумбачку, зіхатлівай вясёлкай заіскрыўся ў расколатым люстэрку.

Канверт! На тумбачцы — пісьмо.

Ніна таропка схопіла канверт, угледзелася ў няроўныя радкі зваротнага адрасу. Ну, канешне, мама! Хто яшчэ можа падтрымаць у цяжкую хвіліну, як не яна?

«Чаму ты не пішах так даўно? Можна што здарылася? Чые маё сэрца... Ды і вельмі засумавала без цябе, донька. І на ферме болей працаваць не здолею. Прыязджай, Нінка, дадому!»

Ніна перачытала апошнія радкі. Мама... Яна ўсё разумее. На тое яна і мама... Але як жа перажыве яна ўсё, калі даведаецца? Як ёй раскажаць аб усім, што здарылася?

Ці даўно ты, мама, плакала цэлыя ночы пасля таго, як атрымала паведамленне аб загінуўшым на вайне мужу? Ці даўно гаравала, без свята, без спачыну, гадуючы нас, малых? Вось ужо больш як дзесяць год на ферме. Ніякай работы не цуралася. Свіней пяць гадоў даглядала, затым — птушніцай была, пасля цялятніцай... Яшчэ і цяпер твае рукі спачыну не ведаюць. Даяркай пайшла працаваць, нягледзячы на ўзрост, на слабое

Маці двойчы Героя Савецкага Саюза С. І. Грыцаўца Агрыпіна Фёдаруна сярод піянераў.
Фота Л. Мяснішкі.

прыкладам і для іншых даярак, было прыкладам для ўсёй фермы.

...А потым Ніна Маёрава стала кандыдатам у члены партыі... Яна пасур'ёзнула, пасталела. Вечарамі, прыйшоўшы з работы дадому, брала маленькага Федзьку на калені, чытала падоўгу, рабіла выпіскі ў тоўсты сшытак.

У той веснавы дзень неяк па-асабліваму ззяла сонца, блішчалі лужыны, і водбліскі ад іх гарэзна скакалі па цагляных сценах кароўніка, па перакулёных для прасушкі бітонах, па тварах дзяўчат. Яны сядзелі каля малочнай на тапчане, адпачывалі пасля ранішняй дойкі кароў.

— Ой, нарэшце скончылася ўжо гэтая зіма! — жмурылася Ніна ад сонца. — Так ужо яна мне надакучыла!..

Тут Люда Сукаліна ўгледзела Балюнову, якая толькі што вярнулася з калгаснай канцылярый.

— Ой, Васільеўна, хутчэй да нас ідзіце!

Праскоўя Васільеўна прысела на тапчан, скруціла ў сухіх, закрубелых руках газету. Дзяўчаты адразу ж заўважылі нейкую перамену ў настроі старшай даяркі і прыціхлі.

— От што, дзяўчаткі, — першай пачала Балюнова. — Пайду я скоро ад вас...

— Як гэта пойдзеце! — аж усхапіліся дзяўчаты. — Чаму? На пенсію, ці што?

— Не, на пенсію яшчэ я не спяшаюся. А пайду я працаваць на суседнюю ферму... Кажуць, што ў нас умовы створаны добрыя, што мы, маўляў, за рэкордамі ганяемся, дык нам і кароў лепшых далі і кармоў...

— Дык гэта ж хлусня! — не стрывалі дзяўчаты.

— А вось на суседняй ферме «Шлях» так гавораць. Дык от што я надумала, дзяўчаткі... Каб даказаць, што гэта не так, — пайду я на іхнюю ферму працаваць. Гэта недалёка ад маёй хаты, тое ж самае, што і сюды... Толькі там даюць мне групу самых запушчаных кароў...

— А як жа мы без вас? — сумна азвалася Алена Уладзімірава.

— Не прападзеце. Замест мяне старшай даяркай раю вам паставіць Ніну. Час — як птах, пралятае неўзаметку...

Здаецца, нядаўна Балюнова перайшла працаваць на адстаючую ферму. А за гэты час шмат адбылося розных падзей — і радасных, і смутных.

Праскоўя Васільеўна ўсё ж дамаглася свайго, адхадзіла новых кароў, раздзіла іх, і надоі ў яе групе сталі павышацца. І не толькі ў яе. Адстаючая ферма «Шлях» хутка выйшла ў лік перадавых.

Многа добрых змен адбылося і на Майскай ферме. Тут з'явілася дражджавальная ўстаноўка. А праз некаторы час даяркі дабіліся для сябе яшчэ адной палёгкі. Як ні супраціўляўся старшыня калгаса Андрэй Іванавіч Глуздакоў, — маўляў, грошай шкада, — а ўсё ж былі выдзелены сродкі на ўстаноўку на ферме даільных апаратаў.

Мінулы год прынёс многа радасці і асабіста Ніне Маёравай. Ёй уручылі пасведчанне лепшай даяркі раёна, павіншавалі на раённай нарадзе жывёлаводаў. А ўлетку яна стала камуністам. Тады ж Ніна разам з Аленай Уладзіміравай здалі экзамены і паступілі на завочнае аддзяленне Рэчыцкага зааветтэхнікума. «Будзем вучыцца — веды працаваць дапамогуць», — вырашылі дзяўчаты.

Пятро СТРЫБУК

Калгас «Беларусь»,
Добрушскі раён.

Рыгор БАРАДУЛІН

Варголы

Плача суп —
Слёзы з круп.
Крыўдзіцца смятана:
Анічога ані ў зуб,
Наравіцца Лана.

Вераб'ям не да сваіх
Крошак на балконе —
Не глядзіць на іх
Капрызуля сёння.

Бабка кажа:
— Не бяда, —
Жмурыцца вясёла, —

Трэба даць,
Відаць,
На абед —
варголы...

Злосць зняло,
Як рукой,
Позірк стаў ласкавы,
Бо малая такой
Не спытала стравы.

Ледзь настаў абед,
Дык хутчэй за лыжку.
— А спяшацца не след
За сталом залішне.

Клёцку ўходай,
З'еш булён
Ды запі кампотам,
Прычашы свой русы лён, —
А варголы потым.

Лана з'ела
Клёцку з гакам,
Выпіла кампот са смакам.

— Зараз добрая ты, —
Цешыцца бабуля,
І бярэ з пліты
Поўную каструлю.

Лана хоча паглядзець,
Што ў каструлі сіняй.
Нос паторкнула,
Ды ледзь

Мама, пачытай!

Не загаласіла.
Парай дзьмуханула ў твар,
А з каструлі голас:
— Варвар,
Вар, вар,
Я вар голы.

Да мяне без просу
Не суй носу.
З белай пары
Чуб нашу,
Як палезеш —
Укушу-у-у...

Не шкадуй мне круп —
Будзе каша,
Будзе суп.
Больш чабору засыпай —
Будзе пахнуць
Чай-гушчай.

А для капрызулі,
А для назолы
Гатаваць пачне бабуля
толькі

варголы,
вар голы...

Мікола АЛТУХОЎ

Вясна

Каля рэчкі на ўзгорку
Каранасты дубок.
Па галінках вавёрка —
Скок ды скок,
Скок ды скок.

Завіхаецца, скача
Ад дубка да сасны,
Быццам сонечны зайчык
Ад люстэрка вясны.

Ёй, вавёрцы, уцеха:
Пройдуць дні пакрысе,
А затым і арэхаў
Восень ёй прынясе...

Пятнаццаць дзён па Італіі

(Дарожныя нататкі)

Нядаўна з групай камсамольскіх работнікаў я пабывала ў Італіі.

У Тарвізію—пагранічную станцыю Італіі—мы прыбылі раніцай у 9 гадзін. Групу сустрэў гід Франчэска П'ер, які нас потым суправаджаў усе 15 дзён па Італіі. А 12 гадзіне дня прыехалі ў Венецыю. Мы чакалі яркага сонца, цяпла і італьянскіх песень. А сустрэў нас дождж.

Усе ведаюць, што Венецыя—гэта горад на вадзе, але па-сапраўднаму адчуць і ацаніць гэта можна толькі тады, калі пабываеш там. Вельмі цікавае відовішча, калі едзеш на водным трамваі, а насустрач табе імчыць гандола, нагруджаная, дапусцім, яблыкамі або апельсінамі. Вуліцы ў горадзе вузкія. Ёсць нават такія, што калі насустрач табе трапляецца пешаход ды яшчэ з парасонам, то размінуцца цяжка.

Венецыя—гэта 380 астравоў, 150 каналаў, дзве тысячы мастоў, і ўсё разам злучаецца чатырма тысячамі вуліц. Наогул, па горадзе можна гуляць і без гандолаў, таму што цераз каналы ёсць масткі. Славутасцю горада з'яўляецца палац Дожаў, мury якога былі сведкамі шматвяковай гісторыі Венецыі.

Венецыя—партовы горад Паўночнай Італіі, дзе вельмі развіта прамысловасць. Мы ведалі з друку, чулі ад відавочцаў, што ў капіталістычных краінах, як правіла, усюды прыватны гандаль. І, тым не менш, тое, што мы

ўбачылі, зрабіла на нас дзіўнае ўражанне. Тавары прамысловыя і прадуктовыя ёсць у кожным магазіне, але магазіны пустыя, пакупнікоў амаль няма. Прычына—нізкая пакупная здольнасць насельніцтва. Здаецца, і не вельмі дарага—а пражыць цяжка! Гэта мы бачылі і ў Венецыі, і ў Фларэнцыі, і ў Рыме, і ў Неапалі. Цэны ўстанаўліваюцца часам у дзень па 2 разы. Раніцай рэч можа каштаваць адну суму, а ўжо ўвечары старая цана перакрэслена і напісана новая.

Многія з нас, хто ўжо вырас пры Савецкай уладзе і карыстаецца ўсімі выгодамі, якія яна дала людзям, не ўяўляюць, як гэта можна, напрыклад, вучыцца ва ўніверсітэце 10 гадоў і не ведаць, калі ты яго здолееш закончыць. Тут мне хочацца сказаць пра нашага гіда Франчэску. Яму ўжо каля 30 гадоў, ён павінен быў закончыць універсітэт 6 гадоў назад, але ўсё яшчэ вучыцца на чацвёртым курсе філалагічнага факультэта, таму што ў яго няма грошай, каб рэгулярна плаціць за вучобу. Франчэска працуе, таму што на яго ўтрыманні маці. І як толькі ў яго ёсць грошы, ён уносіць за навучанне. Толькі пасля гэтага ён атрымлівае права здаваць экзамены, аплата бярэцца за кожны экзамен. За год навучання ў гімназіі неабходна ўнесці 30 тысяч лір.

У калідорах, на лясвічных пляцоўках школы, дзе нам давялося пабываць, усюды іконы з фігурай Хрыста, партрэты папы рымскага.

Дзяўчынкі і хлопчыкі навучаюцца асобна па секцыях. Усяго ў пансіянаце 300 навучэнцаў. Усе выкладчыкі ходзяць у манашаскім адзенні. Дзеці таксама ў строгай цёмнай вопратцы. На запрашэнне сфатаграфавання дырэктар школы—жанчына—заявіла, што яна «жонка бога, прысвяціла сваё жыццё служэнню богу, а таму фатаграфавання побач з мужчынамі не можа». Але жаданне пабываць у Савецкім Саюзе, у Маскве вельмі вялікае, і гэта яе заповітная мара. Пыталася ў нас, ці пусцяць яе ў Савецкі Саюз у манашаскім адзенні...

Дзіцячыя сады знаходзяцца пры манастырах і саборах, і выхавальніцамі ў іх з'яўляюцца манахі і манашкі. Усюды хлопчыкі асобна ад дзяўчынак. Дзіцячыя спартыўныя школы створаны таксама пры саборах.

У Фларэнцыі мы сустрэліся з работнікамі гаркома камсамола. Нам расказалі, што ў камсамол прымаюцца юнакі і дзяўчаты ва ўзросце ад 14 да 21 года, па заяве. Кожны камсамалец плаціць столькі ўзносаў, колькі можа. На гэтыя сродкі ў асноўным існуе Італьянскі Камуністычны Саюз Молодзі імя Тальяці.

Пабывалі мы таксама ў рабочым клубе Італіі. Сюды рабочыя прыходзяць на сходы. У клубе 800 членаў. Грошы на яго ўтрыманне збіраюць за гульні ў лато, даміно, карты. Пры клубе ёсць амбулаторыя. Члены клуба там лечацца і плацяць грошай менш звычайнага на 50 працэнтаў. У клубах наладжваюцца танцы, спектаклі, аглянды мастацкай самадзейнасці.

Рабочыя, з якімі мы сустракаліся ў клубе, спявалі з намі «Кацюшу», «Падмаскоўныя вечары». Дарэчы, песня «Падмаскоўныя вечары» вельмі падабаецца італьянцам, і ў кожным

Неапаль. Вечарам у гавані.

Адна з плошчаў у цэнтры горада.

Вось гэта ўлоў!

горадзе, дзе мы былі, нас прасілі спаваць яе.

Усе вельмі чакалі дня, калі ўбачым Рым. І вось гэты дзень надышоў. Пад'язджаючы да Рыма, мы ўбачылі шмат рознакаляровых агнёў. Вуліцы з ярка асветленымі вітрынамі, шмат рэклам. Звяртаючы на сябе ўвагу цэлыя гужы аўтамашын, маленькіх, прыкладна, як наш «Запарожац», і нават меншых. Іх так многа, што цяжка праехаць па вуліцах.

У нядзелю мы накіраваліся на плошчу да сабора святога Пятра, каб паслухаць і паглядзець, як выступае папа рымскі. Усіх турыстаў і нас таксама гэта зацікавіла, таму што мы ўпершыню бачылі ўсё на яве. А 12 гадзіне дня на чацвёртым паверсе адчынілася акно, у ім з'явіўся папа рымскі. Адчытаўшы па мікрафону 6 мінут, памахаў рукой і пайшоў прадаўжаць чытаць сам-насам свае «боскія» кніжкі.

У адзін з дзён, калі былі ў Рыме, мы наведлі магілу Пальміра Тальяці. Ён пахаваны на могілках Верана, у той іх частцы, дзе звычайна хаваюць няверуючых—у сектары № 61. Народу ў гэты дзень тут было наогул вельмі многа, але больш за ўсё людзей сабралася вакол магілы Пальміра Тальяці. Белыя, ружовыя, фіялетавыя хрызантэмы, пурпуровыя гладыёлы, бледна-ружовыя далікатныя ружы—цэлая гара жывых кветак была ля падножжа яго магілы. Мы абступілі магілу (гэта шэрая гранітная пліта і невысокая пліта такога ж колеру ў галавах) і ўшанавалі памяць Пальміра Тальяці мінітай маўчання.

З Рыма накіраваліся ў Сеана, а па дарозе заезджалі ў Неапаль. Горад вельмі прыгожа расцягнуўся па ўзбярэжжы, насупраць відаць Везувій.

У Неапалі не паспеў спыніцца наш аўтобус, як яго акружыла група малойчыкаў, якія прапанавалі ўсялякую старызну і вымольвалі ў нас прадаць ім любую рускую рэч. Яны прапанавалі свае гадзіннікі, кашулі з сябе, транзістары. А ў нашых хлопцаў прасілі гальштукі, гадзіннікі і, наогул, хоць што—толькі прадай ім. Тут стала традыцыяй устаўляць рынкі недалёка ад месца, дзе спыняюцца аўтобусы турыстаў. Чым толькі там не гандлююць, пачынаючы ад жаба па 30 лір і канчаючы шкарпэткамі.

Усё падарожжа па Італіі мы зрабілі на аўтобусе. Шафёр Яўгеній Малешы, вельмі добры чалавек, прывык да нас за час нашага падарожжа па Італіі, «палюбіў савецкіх хлопцаў і дзяўчат», як ён сказаў. Ён увесь час абслугоўвае турыстаў, але савецкіх—ўпершыню. Яму гадоў 40. Жыве ў Фларэнцыі. Працуе ў гаспадары, які мае аўтапарк. Пасля прыезду дадому мы атрымалі ад Яўгенія пісьмо, у якім ён выказаў свае пачуцці да савецкіх людзей. «Дарагія сябры!—пісаў ён,—я не ўмею гаварыць і пісаць па-руску, таму пішу на італьянскай мове. Мне вельмі хочацца сказаць вам больш добрых слоў пра тое, што вы харошыя, вясёлыя—сапраўдныя людзі. І я сярод вас ўпершыню адчуў сябе чалавекам. Хочацца, каб вы заўсёды былі такімі ж вясёлымі, жыццярадавымі».

Клаўдзія ГАРЫСТ

1942 год. Самыя цяжкія дні вайны. А дзесьці ў глыбіні фашысцкай Германіі, па яе дарогах, сёчучы жах і паніку, імчыцца савецкі танк.

Некалькіх мінут назад на палігоне гітлераўцы выпрабавалі на яго броні свае новыя снарады. Але рускія танкісты перахітрылі ворага. Раздушыўшы нямецкую батарэю, разганяўшы ахову, танк разам з людзьмі вырваўся з палону. І вось—свабода, сонца, лес, а над усім гэтым празрыстая песня жаваранка...

Так пачынаецца новая мастацкая кінакарціна «Жаваранак», якая расказвае пра адзін з невядомых падвігаў савецкіх салдат. Фільм створаны рэжысёрамі Н. Курыхіным і Л. Менакерам на кінастудыі «Ленфільм» па сцэнарыю М. Дудзіна і С. Арлова.

Востра і напружана развіваецца дзеянне. Дзевяноста мінут на экране—гэта дзевяноста мінут у жыцці герояў. Пагоня... засада... выбухі...

Змечены помнік тэўтонскаму рыцару, які нібы сімвал нямецкай магутнасці ўзвышаўся на гарадской плошчы, па абочынах—разбітая нямецкая тэхніка.

Рушацца сцены казармы... Танк урываецца ў кінатэатр, дзе на экране маршыруюць адборныя фашысцкія малойчыкі. Разрываючы палатно, ён праходзіць праз строй ашалелых фанатыкаў Гітлера...

Хто не захапляўся творчасцю выдатнага рускага пісьменніка А. І. Купрына. Усе яго творы прасякнуты духам гуманізму, шчырай і бескарыслівай любові да простага чалавека.

Вялікая, бязмежная любоў да людзей—лейтматыў усёй творчасці пісьменніка. Але асобна стаіць сярод іх маленькая апавесць пра вялікае незвычайнае каханне «Гранатавы бранзалет». Па матывах гэтага твора на кінастудыі «Масфільм» створан аднайменны мастацкі фільм. Пастаноўку карціны ажыццявіў рэжысёр А. Ром.

Новая кінастужка заклікае вычытаць разумець, што такое шчырае каханне, што такое душэўная чысціня, што такое паэзія, шчасце і трагедыя сапраўднага і непаўторнага пачуцця; разумець, што сапраўднае каханне, прыгажосць мастацтва, чысціня і сумленнасць душы—непадзельныя, і калі страчаны хоць адзін элемент—то і ўсё страчана: і здольнасць кахаць, і здольнасць разумець прыгажосць і мастацтва, і здольнасць верыць у будучыню, і яшчэ многае іншае... У галоўных ролях заняты акцёры А. Шэнгелая, Н. Малявіна, І. Озераў.

Не без цікавасці прагледзяць глядачы і новы каляровы шырокаэкранны мастацкі фільм «Герой нашага часу», створаны рэжысёрам І. Аненскім на Маскоўскай кінастудыі імя М. Горкага па матывах аднайменнага рамана М. Ю. Лермантава.

Рыжская кінастудыя выпускае на экраны рэспублікі новы каляровы фільм «Царская нявеста».

Гэта экранізацыя аднайменнай оперы Н. А. Рымскага-Корсакава, створанай ім па драме Л. Мея. Экранізацыю ажыццявіў рэжысёр Уладзімір Гарыкер. Сцэнарыі А. Данатава і У. Гарыкіна.

Падзеі фільма адбываюцца ў перыяд кіравання цара Івана Грознага. Але гэта—не гістарычны твор. Гэта расказ пра гібель кахання, гібель надзей на шчасце.

З цікавасцю глядзіцца таксама і новы каляровы музычна-камедыйны фільм «Калі песня не канчаецца», створаны рэжысёрам Раманам Ціхаміравым на кінастудыі «Ленфільм». Карціна пазнаёміць глядачоў з выдатным майстэрствам Людмілы Зыкінай, Галіны Кавалёвай, Мусліма Магамаева, Георга Отса, Аркадзія Райкіна і іншых майстроў эстрады. У фільме здымаліся таксама маладыя артысты Галіна Спалудзенная і Дальвін Шчарбакоў.

З зарубешных кінастужак глядачы змогуць прагледзець: «Любоў аднаго вечара» (Румынія), «Свято і цень» (Фінляндія), «Дзікая кветка» (Індыя), «Разводаў не будзе» (Польшча), «Так!» (Венгрыя), «Сапаваная дзяўчынка» (Японія), «Мужчынская кампанія» (ФРГ) і інш.

Р. КАПЛЯ

Кадр з кінафільма «Царская нявеста».

Кадр з кінафільма «Герой нашага часу». У ролі Пячорына—Уладзімір Івашоў.

Кадр з кінафільма «Герой нашага часу».

ВІСЕННЯЯ НАВЕЛА

Н. НАВАСЕЛАВА

Апавяданне

Сястру Вані завуць Марыяна. У яе доўгая тоненькая шыйка, карыя вочы і пушыстыя валасы. Ваня вельмі рады, што яго сястра аказалася іменна такой, а не якой-небудзь іншай. Вось, напрыклад, аднакласнік і сябар Вані, Сцёпка, як мучаецца са сваёй сястрой! І тое ёй нядобра, і гэта, і паршыўцам яго абзывае, і смаркачом. А пагуляць ужо як след або змайстраваць што-небудзь—нізашто не дасць! Зараз жа вытурыць на вуліцу, а што зроблена працай і потам—зломіць і выкіне.

А Марыяна—ніколі.

Па-першае, яна вясёлая. Калі што смешна—смяецца да ўпаду, а не робіць выгляд, быццам бы ўсё, што не на яе думку,—глупства.

Па-другое, не задаецца. Калі Ваня і Сцёпка пачнуць што-небудзь майстраваць—яна абавязкова прыйдзе, прысядзе перад імі на кукішкі і з цікавасцю сочыць сваімі жывымі цёмнымі вачыма. А

потым усміхнецца і скажа, напрыклад:

— Хоць у вас тэхніка і на грані фантастыкі, а ўсё-такі тут лепш змацаваць шпагатам, а не цвіком. Каб рухомасць была.

І хлапчукі лічацца з думкай Марыяны, таму што яна вучыцца ў будаўнічым інстытуце і добра разбіраецца ў тэхніцы.

Па-трэцяе—яна заўсёды выручыць. Калі аднойчы Ваню выключылі з варатароў футбольнай каманды двара і ён, як ні трымаўся, а ўсё-такі вымушаны быў заплакаць ад крыўды, Марыяна толькі лёгка ўскудлаціла яму валасы на галаве:

— Кінь, ну чаго ты? Вось у нядзелю патрэніруемся!..

І сапраўды паехала з ім за горад, дзе, надзеўшы штаны, паўдня падавала Ваню мяч, як сапраўдны хлопец. Пасля такой трэніроўкі каманда, вядома, ні да чаго не магла прычапіцца.

Па-чацвёртае—ніхто не ўмее рабіцца такой прыгожай, як Марыяна, калі, напрыклад, ідзе ў тэатр або на канцэрт, або яшчэ куды. Тады яна абывае маленькія тужэлькі на высокіх абцасіках, надзяе чорную сукенку, а тоненькую шыйку абкручвае пацеркамі ў два рады, такімі ж белымі і дробнымі, як яе ўласныя зубы.

Ваня не знайшоў нічога дзіўнага ў тым, што Сцёпка закахаўся ў Марыяну. Ён нават згадзіўся быць пасрэднікам паміж імі.

Вядома, іншая дарослая дзяўчына, даведаўшыся пра такую справу, напэўна б, з пагардай скрыўлася, а Марыяна ніколі. Яна нават не засмяялася. Яна ўважліва выслухала Ваню і толькі крышку прыўзняла бровы.

— Мне вельмі прыемна,—сур'ёзна сказала яна.—Сцёпа добры хлопчык...—Потым падумала крыху, прыкусіўшы верхнюю губу.—Але ці бачыш...—Яна яўна падбірала словы.—Але... перадай яму, што лепш, калі мужчына старэй за жанчыну. І потым... Потым я кахаю іншага.

— Ты кахаеш іншага?!

Ваня быў здзіўлены, што Марыяна можа каго-небудзь кахаць. Два тыдні яны перажывалі са Сцёпкам гэтую навіну і нарэшце вырашылі паглядзець, хто гэты іншы і ці падыходзіць ён Марыяне?

Аказалася—падыходзіць!.. Ён не вельмі высокі, але шырокі ў плячах і павольны ў рухах; і ўсё быццам пра штосьці думае, пра вельмі сур'ёзнае, а потым раптам усміхнецца—і тады кожнаму робіцца зразумела, што гэта свой хлопец. І імя добрае—Арцём.

Калі Марыяна ўпершыню знаёміла Ваню і Сцёпку з Арцёмам, ён моўчкі моцна паціснуў ім рукі, падумаў, а потым запытаў:

— А ну, каму з вас удала залезці мне на плячук?

І як хлопчыкі ні стараліся—Ваня з аднаго боку, а Сцёпка з другога—нічога не атрымалася: ужо здаецца вось-вось дабіраюцца, але Арцём трасіе плечуком, паварушыць рукой—і зноў хлапцы на падлозе! А Марыяна так смяецца, што ўсё навокал звініць. Ні з кім не было так весела, як з імі.

Аднак, як Арцём ні падабаўся Ваню і Сцёпку, яны не маглі стрымаць злосці супраць яго, заўважаючы, як прыгажэе пры ім Марыяна: проста так і ззяе хараством і шчасцем!

І тады кожны з хлапчукоў пра сябе думаў, што калі

вырасце, абавязкова даб'ецца, каб з-за яго вось гэтак жа прыгажэла дзяўчына.

Але раптам... вочы Марыяны пагаслі, тоненькая шыйка стала яшчэ танчэйшай, а ружовыя шчокі паблелі, як у хворага. Яна развучылася смяяцца і падоўгу цяпер ціха сядзела дзе-небудзь у кутку. І Арцём перастаў прыходзіць...

Ваня шкадаваў сястру. Аднойчы, калі яна, як звычайна, села ў старое бабуліна крэсла, ён стаў перад Марыянай і доўга моўчкі разглядаў яе засмучаны твар.

— Ідзі,—мякка сказала Марыяна.

Але Ваня не паслухаў.

— Чаму да нас не прыходзіць Арцём?—цвёрда спытаў ён. Ён быў упэўнены, што сястра раскажа ўсё, як ёсць.

— Я пакрыўдзіла яго,—сумна прызналася яна.

— Пакрыўдзіла?—Ваню было дзіўна.—Дык папрасі прабачэння!

Марыяна кінула галавой.

— Не магу.

— Чаму?

— Ты не зразумееш,—сказала Марыяна.—Ты яшчэ маленькі.

— Я пастараюся...

— Ты не зразумееш, што дзяўчына не заўсёды можа прасіць прабачэння ў хлопца. Ваня задумаўся.

— А калі хлопец добры...—нясмела пачаў ён.—Калі...

— Не магу,—паўтарыла Марыяна такім тонам, што ён зразумеў: на самай справе не можа.

І ўсё працягвалася паранейшаму: Марыяна сумавала, а дні між тым ляцелі—і прыйшла вясна. З вясной прыйшлі і ўспаміны.

— Памятаеш?—сказала аднойчы Марыяна Ваню.—Памятаеш, як летась Арцём прыносіў нам мімозы? І якія яны былі цудоўныя!—Яна перагарнула тоўстую кнігу і дастала з яе засохлую галінку мімозы.—А засталася вось што...—І асцярожнымі пальчыкамі пакратала сухія галінкі.

Асабіста Ваню мімозы зусім не падабаліся: што за кветкі—ні паху, ні выгляду! Але Марыяна была ад іх у захапленні, і Арцём мінулай вясной ніколі не прыходзіў без мімоз. Цяпер жа! Што было гаварыць пра цяперашняе, калі дзяўчына не заўсёды можа прасіць у хлопца прабачэння!.. Ваню нават прыходзіла ў галаву напісаць Арцёму пісьмо тайком ад Марыяны, але ён не ведаў адрасу і баяўся нарабіць граматычных памылак.

Набліжаўся дзень нараджэння Марыяны. Але яна, бедная, ні ад кога не чакала падарункаў. І Ваня рашыў купіць сястры сам мімозы і прымацаваць да акна знадворку — быццам ад Арцёма!

Перажыўшы мільён пакут — раптам не хопіць грошай, раптам не будзе кветак, раптам Марыяна здагадаецца, раптам... — ён раздабыў галінку мімозы.

Разам са Сцёпкам яны выпрацавалі план дзеянняў: цвік да рамы прыбіць уздзень, а кветку прымацаваць увечары, калі запаліць агні і завесіць вокны фіранкамі. Добра папрацаваўшы і вымакшы ў глыбокім снезе, што някранутым пластом ляжаў пад вокнамі, Ваня ажыццявіў свой план.

Задаволены, ён рана лёг спаць у гэты вечар, ускладаючы вялікі надзеі на заўтрашні дзень: хто ведае? Магчыма, атрымаўшы мімозу, Марыяна папросіць прабачэння ў Арцёма... Але яму не ўдалося яшчэ як след заснуць, калі жаклівая думка разбіла ўсе светлыя мары: а сляды?! Як жа ён не дадумаўся раней, што яго маленькія сляды на снезе ясна скажуць Марыяне, хто прынёс гэтую мімозу!.. І ўсё можа загінуць канчаткова!

Ад злосці на сябе, на сляды, ад жалю да Марыяны і ад крыўды на ўвесь гэты няўдалы збег акалічнасцей Ваня ўткнуўся ў падушку і ціха заплакаў...

Наступны дзень нарадзіўся ў асляпляльным ззянні сонца. Стаіўшыся, як мышані, Ваня доўга ляжаў у пасцелі і кradком пазіраў з-пад коўдры: што робіць Марыяна? А Марыяна лёгкімі крокамі бегала па кватэры то туды, то сюды і штосьці шчабятала і смяялася вяслым смехам. Потым яна падбегла да Вані, павярнула яго тварам да сябе і моцна пацалавала. Ён здзівіўся: перад ім была ранейшая прыгажуня!..

— Уяві, — шчаслівым шэптам паведаміла яна. — Мы памірыліся: я пазваніла Арцёму, і ён мне ўсё дараваў! Увечары прыйдзе да нас.

Ваня сеў на ложку.

— Ты першая пазваніла?

— Не, ты нават не ведаеш! Ён прынёс мне мімозу — пад акно...

Няўжо яна не здагадалася! Ваня босы падбег да акна — яго мімоза бледным золатам свяцілася за шклом. А сляды... А замест слядоў стаяла цудоўная празрыстая лужа. І ў яе, смеючыся, глядзелася сонца!

ПАЭЗІЯ ТАЛЕНАВІТАЯ І ЧАЛАВЕЧНАЯ

«Новая кніга»¹⁾ А. Куляшова вылучана на Ленінскую прэмію і шырока абмяркоўваецца ва ўсесаюзным і рэспубліканскім друку. Не можам стаяць у бану ад гэтага ўсенароднага абмеркавання і мы, тым больш, што новы паэтычны зборнік А. Куляшова — з'ява сапраўды выдатная і хваляючая. Гэта кніга народжана нашым часам — эпохай насмешных палётаў, вялікіх навуковых адкрыццяў. Яна — сведка свабоды і раснаванасці чалавечага духу, філасофскай думкі і пачуцця. І яшчэ: яна вельмі цэласная, хаця і складаецца з асобных лірычных вершаў. Што ж надае ёй гэтую цэласнасць? Лірычнае «я» паэта, вобраз сучасніка, ад імя якога гаворыць аўтар, чалавек вельмі цікавага, глыбокага, неспакойнага, які шмат перажыў і перадумаў за апошнія гады — гады рашучага павароту нашага жыцця да чыстых яго крыніц, да ленінскай праўды.

І загаловак невыпадковы. Словамі «Новая кніга» паэт абазначае якасна новы этап у сваёй творчасці. Так гэта зразумелі чытачы і папечнікі ў літаратуры. «Па цэльнасці думкі, арганічнасці тону і выразнай завершанасці тэматычнага кола», — пісаў А. Твардоўскі ў «Правде» (1964 г., № 229), — гэта кніга далёка пакідае ззаду некаторыя паэмы таго ж аўтара. А гэта вольнаплынная лірычная мова — як бы роздум услых — якая яна эканомная ў словах, класічна падцягнутая, дысцыплінаваная без напружанасці, строга, без сухасці і празрыстая, хаця і дастаткова складаная».

Пасля некаторага творчай паузы А. Куляшоў з'явіўся перад намі абноўленым, высокім майстрам, мысліцелем. Хаця і папярэднія творы паэта — паэмы «Сцяг брыгады», «Толькі ўперад», вершы «Намсамольскі білет», «Над брацкай магілай», «Слова да Аб'яднаных Нацый» сілалі б гонар любой нацыянальнай літаратуры, — мы цалкам пагаджаемся з А. Твардоўскім, што «Новая кніга» беларускага паэта — моцны рывok уперад, узлёт да вышынь сапраўднай паэзіі. У чым ён, гэты якасна вышэйшы паэтычны рубж?

У паглыбленым філасофскім бачанні свету, у арганічным адзінстве мастацкай формы і зместу, ва ўслаўленні сапраўды чалавечага ў чалавеку — яго розуму, душэўнай глыбіні, сумленнасці, праўдзівасці, прагі да ведаў і адкрыццяў.

Завялічана і сляжынак пух
Перацвітае пад маім паглядом,
Як быццам я намандую парадам,
Спатканнем дзвюх варожых завірух,
Змаганнем снегападу з лістападам.
Як быццам я ўладар дарог і рэк,
Рэгуліроўшчык на руселі гэтай,
Як быццам не праносіў над планетай
Мяне лістком, сляжынкаю, ракетай
Праз атмасферны ціск суровы век...
Моваю паэзіі тут выказана думка аб тым,
што ўсё ў сусвеце рухаецца наперад бараць-

¹⁾ Аркадзь Куляшоў. Выбраныя творы ў 2-х тамах. Выдавецтва «Беларусь», 1964 г., т. II.

* * *

Я гіну ад бяздзейнасці не месяц,
Не два, не тры. Як быццам хто закліў!
Я сам сябе гатоў хутчэй павесіць,
Чым існаваць для непатрэбных спраў.

Запал прапаў — я сэрцам разумею,
Яго мне не пазычаць лекары.
Я вар'яцею, трацячы надзею,
І не чакаю лепшае пары.

Яна сама прыходзіць, як здароўе.
З крыніц сваіх і жыццёвых рэк
Прыносіць мне шаснаццацірадкоўе
Шаснаццаць кропель цудадзейных лек:

Шаснаццаць сцёжак на лістку паперы,
Як спраў працяг, якія я люблю,
Шаснаццаць крокаў, каб ісці наперад,
Шаснаццаць рук, каб абдымаць зямлю.

бой супярэчнасцей, змаганнем супрацьлеглых пачаткаў (добра і зла, святла і цемры, зімы і лета), што чалавек — цар сусвету, і ўсё гэта змаганне ў прыродзе і ў грамадстве праходзіць праз яго. Кожны асобны чалавек — смертны, але справы яго бясконцыя, несьмяротнае чалавечтва, і кожнае новае пакаленне людзей — неабходнае, заканамернае звяно ў дыялектычным працэсе чалавечага развіцця.

Погляд паэта на свет і чалавечтва аптымістычны. Калі нават здарыцца такое, што час згасіць сонца, то чалавечтва ўсё роўна не загіне: сілаю свайго розуму і неперадольнай прагі да жыцця яно створыць новы свет і запаліць новае свяціла.

Паэты розных часоў і народаў па-рознаму уяўлялі сабе паэтычную музу: хто ў выглядзе вясны, хто ў выглядзе прыгожай дзяўчыны; Някрасаў, калі памятаеце, у выглядзе жанчыны-сялянкі, якую б'юць бізуном. Некалькі вершаў у «Новай кнізе» А. Куляшова прысвечаны роздому аб ролі і месцы песні ў жыцці народа, у яго барацьбе за светлае будучае. Сваю музу А. Куляшоў уяўляе ў выглядзе салдата-пехацінца:

Даў я ёй боты
І лыжку запхнуў за халяву,
Каб ні на крок не пасмела
Ад часу адстаць.
Я пасылаў яе
У пенка агню не па славу,
А для таго, каб людзей
Ад бяды ратаваць...

Паэзія А. Куляшова надзвычай добра адчувае патрэбы часу, пранікліва перадае сённяшні погляд чалавека на жыццё і мастацтва. Яна, як хлеб надзённы, патрэбна савецкаму чалавеку ў яго хадзе наперад і таму заслугоўвае самай высокай адзнакі. Ніжэй друкуем вершы з «Новай кнігі» А. Куляшова.

М. БАРСТОК

* * *

Ёсць у паэта свой аблог цалінны,
Някрануты прастор для баразён,
Дзе ён працуе з першае хвіліны
І да апошніх вечаровых дзён;

Ёсць думак прагавітае насенне,
У жменю назбіранае з дарог,
Што спелага чакае ўвасаблення,
Заліўшы хваляй жытню аблог;

Ёсць сэрца маладое, без якога —
Без палкага, жывога пачуцця —
Няма ў яго нічога: ні аблога,
Ні плённых дум, ні самага жыцця;

І ёсць адказнасць перад строгім вершам,
Перад яго пачаткам і канцом —
Каб баразну, радком пачаўшы першым,
У сноп звязаць шаснаццатым радком.

ШТО АТРЫМАЕЦЦА З ВОЎКІ

Днямі мне давялося ехаць поездам з Магілёва ў Мінск. У купэ нас было трое дарослых. Чацвёрты — Воўка: маленькі, румяны, круглы, як гарбуз.

Спачатку, калі Воўка ўвайшоў у купэ з бацькам, усё было добра — ціха і мірна. Хлопчык сказаў мне сваё імя, прозвішча і нават усміхнуўся. Я пачаставаў Вову яблыкам, і, здавалася, дружба была завязана. Але вось уляцела мама. Яна чамусьці затрымалася ў суседнім купэ і зараз уварвалася сюды, як вецер. Першае, што яна зрабіла, гэта схпіла Воўку на рукі і вырвала з рук яблык:

— Кінь, кінь, кажу табе... Гэта бека...

Хлопчык скрыўіўся, прыціснуў да сябе яблык, а свабоднай рукой з размаху ўдарыў маму па твары.

— Ты сама... Ты сама бека.

Маці расплылася ва ўсмішцы, быццам ёй зрабілі найвялікшую ласку.

— Ах ты, маё золатца, — ціскала яна сына ў абдымках. — Маё сонейка, толькі б ты быў добры! А мы ўсе дрэнныя, усе дрэнныя! Вось і дзядзя дрэнны (гэта я), бачыш, як ён на цябе злосна глядзіць!

(Замалёўка з натуры)

Мой нядаўні прыяцель замаўчаў і паглядзеў на мяне з падазронасцю, потым зароў ва ўсё горла.

— Перастань, маё золатца, перастань, — супакойвала маці, — а то дзядзя дасць табе шлёпкі...

Устаўці нейкае слова ў гэты фантан мацярынскага красмоўства было немагчыма, і наўрад ці што-небудзь дапамагло б у такой сітуацыі. Воўка цяпер ужо гарлаў з усіх сіл і адпіхаў ачышчанае варанае яйка, якое мама запіхвала яму ў рот.

— Не хачу яйка! Хачу яблык!

Нарэшце кармленне сям-так было закончана. Вову паклалі спаць. І якой прыемнай здалася нарэшце цішыня пасля такога тлуму! Але вось маці нахілілася да сына, і блакітныя вочкі адрозу расплюшчыліся, а пухлыя губкі вымавілі выразна і ясна:

— Ідзі прэч, дрэнная мамка! Ідзі...

Мама расцвіла ў прамяністай усмішцы:

— Дзіма, — звярнулася яна да мужа, — Дзіма, ты толькі па-

слухай, што ён гаворыць! Які характар! Ніякіх табе сентыментаў... Ідзі прэч, і не перашкаджай спаць... Ах, ты, мая крошачка дарагая...

Муж нічога не адказаў. Ён наогул маўчаў. Між іншым, пазней, умінаючы крутыя яйкі, незадаволена прабурчаў:

— Зноў яйкі, як яны мне надакучылі. Хоць бы кавалачак каўбасы! На гэта ў цябе фантазіі не хапае...

Крык «залатога хлопчыка» пачаўся нечакана, так што нават мама яго ўздрыганулася.

— Куды сонейка хоча?

— Туды... а-а-а, — паказваў ён пальчыкам на свабодную верхнюю паліцу.

— Звалішся, кветачка! Туды нельга... Там мышка! Мышка забярэ. Ты баішся мышкі? Праўда, страшна... У-у-у як страшна!

— Я не баюся! — крычаў хлопчык. — Хачу туды!.. — ён ужо вылез з-пад коўдры і стаяў на лаўцы і тупацеў нагамі.

Сціх Вова толькі тады, калі бацька ўсё-такі пасадзіў яго на верхнюю паліцу. Аднак цішыня была нядоўгай. Поезд падышоў да станцыі, у купэ ўвайшоў пасажыр, трэба было аслабанаць месца. Ну, і канцэрт жа нала-

У яслях.

Фотаэцюд Ул. Дагаева.

дзіў Воўка! Ён пішчаў, як парасё, і з усяе сілы біў бацьку ў живот нагамі.

Пажылая жанчына, якая стаяла на парозе купэ з рэчамі, з дакорам паківала галавой:

— Ну і хлопчык! Добра даеш тату тумакі. Што ж з цябе атрымаецца, як падрасцеш трохі?

Як вы думаеце, сапраўды, што атрымаецца з Воўкі, як ён падрасце?

М. АЛІСЕЙКА

ЯК І ЧЫМ КАРМІЦЬ ГРУДНОЕ ДЗІЦЦА

Шмат шчасця і радасці прыносяць нам дзеці. Іх выхаванне і здароўе — пастаянны клопат бацькоў і медыцынскіх работнікаў. Што ж патрэбна рабіць, каб маленькае дзіця не хварэла, добра расло і развівалася? Перш за ўсё — паклапаціцца аб правільным кармленні, у адпаведнасці з узроставымі асаблівасцямі яго арганізма.

Органы стрававання ў грудных дзяцей недаразвітыя і не прыстасаваны для ператраўлення звычайнай ежы. Мацярынскае малако ў першыя месяцы жыцця дзіцяці ператраўляецца і засвойваецца лепш за іншую ежу і пакрывае ўсе патрэбы растулага арганізма ў харчовых рэчывах. Гэта — найбольш рацыянальная, натуральная ежа. Разам з ёй у арганізм дзіцяці паступаюць паўнацэнныя бялкі, тлушчы, вугляводы, вітаміны, а таксама — антыцелы — рэчывы, якія павышаюць устойлівасць дзіцяці да розных інфекцый. Пры кармленні грудзмі дзіця правільна развіваецца фізічна і разумова, добра прыбаўляе ў вагу, менш хварэе.

Карміць грудзмі дзіця ў першыя месяцы жыцця трэба праз кожныя тры гадзіны, а пасля 3—4 месяцаў — праз тры з палавінай — чатыры гадзіны. Карміць дзіця ў пэўны час вельмі важна для яго правільнага развіцця. Уначы захоўваецца шасцігадзінны перапынак у кармленні. Калі дзіця непакідае ўначы, трэба змя-

ніць плянкі, напайць яго гатаванай вадой.

Пры кожным кармленні пажадана прыкладаць дзіця толькі да адной грудзі і сачыць, каб яна поўнасцю апаражнілася, тады ў маці хутчэй будзе ўтварацца новая порцыя малака. Кармленне павінна працягвацца 15—20 мінут. Моцнае, здаровае дзіця за гэты час звычайна высмоктвае неабходную яму колькасць малака і засынае. Іншы раз дзіця прадаўжае смактаць і плача, калі яго аднімаюць. Напэўна, яму не хапае малака з адной грудзі. У такіх выпадках можна пакарміць яго і з другой грудзі.

Пажадана, каб дзіця кармілася мацярынскім малаком на працягу ўсяго першага года. Адумаць ад грудзей лепей у халодную пару года, а на летнія месяцы трэба захаваць мацярынскае малако.

Арганізм дзіцяці расце і таму ўвесь час мае патрэбу ў вітамінах. З паўтара-месячнага ўзросту неабходна даваць сок: яблычны, лімонны, вінаградны, сок чорных парэчак, морквы, таматаў. Фрукты і гародніну, добра прамытыя гатаванай вадой, выціскаюць праз слой марлі (перад ужываннем) і дадаюць цукар.

Пачынаюць даваць сок з некалькіх кропель, затым паступова даводзяць порцыю да дзвюх-трох чайных лыжак тры разы на дзень. У другім паўгоддзі ўжо даюць паўшклянкі соку на дзень. Кіслыя сок (лімонны, парэчавы, яблычны) разбаўляюць на адну трэць або палавіну аб'ёму гатаванай вадой. Калі ў дзіцяці часта бывае панос, даваць сокі трэба асцярожна.

Каб засцерагчы малага ад рахіту, з месячнага ўзросту даюць яму вітамін Д або рыбін тлушч. Вядома, гэта робяць па назначэнню ўрача.

У чатыры месяцы дзіця можа атрымліваць у дадатак да мацярынскага малака курыны жаўток (лепш вараны), спачатку ў невялікіх порцыях, а затым цэлы жаў-

УРАЧ РАІЦЬ

ток 3—4 разы на тыдзень. З гэтага ж узросту карысна даваць дзецям печаныя або сырыя цёртыя яблыкі па 2—3 чайныя лыжкі на дзень.

Нават калі малака ў маці многа, з пяці месяцаў неабходна ўводзіць прыкорм (вядома, калі дзіця здаровае). Усе новыя віды прыкорму пачынаюць з невялікіх порцый і паступова павялічваюць, з такім разлікам, каб замяніць адно кармленне грудзмі прыкормам.

Першы від прыкорму — рэдкая пшэнічная манная каша. Дзве чайныя лыжкі маннай круп засыпаюць у тры чвэрці шклянкі гатаванай вадой і, памешваючы, вараць 15—20 мінут, затым дадаюць тры чвэрці шклянкі сырага каровінага малака, дробачку солі, дзве лыжачкі цукру і зноў кіпяцяць 3—5 мінут.

У пяць з палавінай месяцаў даюць гусцейшую, дзесяціпрацэнтную манную кашу, працэнтную рысавую, аўсяную, грэчку, сухарную кашу.

З шасцімесячнага ўзросту можна варыць кашкі на нязнятым каровіным малаце, дабавіўшы 2—3 грамы сметанковага масла. Вельмі карысныя кашы на гароднінных адварах, з бульбы, морквы, капусты. У гэтым жа ўзросце дзіцяці прывучаюць да кісялю, гароднінных і фруктовых пюрэ. Гародніна і фрукты — асноўныя крыніцы вітамінаў і мінеральных солей, неабходных для ўтварэння крыві. Стравамі з гародніны паступова замяняецца яшчэ адно кармленне.

Кісель з журавін варыцца так: поўную лыжку перабраных журавін прамываюць, абліваюць варам і выціскаюць праз мар-

лю сок. Яго захоўваюць у закрытай пасудзіне. Выціснутыя ягады заліваюць шкляннай гарачай вады і даводзяць да кіпення, працэджваюць, сыплюць адну чайную лыжку крухмалу і, увесь час памешваючы, даюць закіпець і падсалоджваюць сталовай лыжкай цукровага пяску. У астываючы кісель уліваюць сок, выціснуты з ягад.

Для прыгатавання гародніннага пюрэ 100 грамаў ачышчанай бульбы, капусы або морквы прамываюць і вараць паўгадзіны. Адвар сцэджваюць, а гародніну добра праціраюць, падліваюць 50 грамаў гарачага малака, кладуць дробачку солі, добра вымешваюць і запраўляюць 3 грамамі сметанковага масла або 20 грамамі сметанкі.

Многія стравы для маленькіх дзяцей, напрыклад, розная мукі з круп, каша, кісель, пюрэ з гародніны, супы-пюрэ ёсць у продажы ў выглядзе сухіх сумесей і канцэнтратаў. Яны падрыхтоўваюцца з высакіх прадуктаў і вельмі карысныя.

Сямімесячнае дзіця атрымлівае трэці прыкорм: курыны або мясны нямочны булён, засыпаны маннымі крупамі, або з размочанымі сухарыкамі. Не трэба даваць булёну з свініны і бараніны. У 8—9 месяцаў дзіцяці ў булён кладуць 2—3 чайныя лыжкі варанага, прапушчанага праз мясарубку мяснана фаршу або печані. А дзевяцімесячнаму дзіцяці даюць 2—3 разы на тыдзень фрыкадэлькі ў булёне або мясную паравую катлетку, мазгі, рыбу. У астатнія дні мяса замяняюць тварогам.

Такім чынам, да года дзеці паступова прывучаюцца да разнастайнага харчавання, і іх можна адымаць ад грудзей.

Нярэдка маці даюць малому занадта многа каровінага малака, а ўсе іншыя віды прыкорму — толькі невялікімі порцыямі і непастаянна. Такое няправільнае кармленне аслабляе дзіця, у яго развіваецца малакроўе. Агульная колькасць каровінага малака ў сутачным рацыёне дзіцяці ва ўзросце ад 10 месяцаў да аднаго года не павінна перавышаць паўлітра. У першы год жыцця не трэба даваць дзецям сала, мясных і рыбных кансерваў, каўбас, шакаладу, сырых яек, цукерак.

Рацыянальнае кармленне ў спалучэнні з правільным рэжымам і доглядам, прагулкамі на свежым паветры — залог здароўя вашага дзіцяці.

М. ЛЯГЕНЧАНКА,
кандыдат медыцынскіх навук.

ВЫ ХОЧАЕ БЫЦЬ СТРОЙНАЙ?

На гэтае пытанне любая жанчына адкажа: вядома, хачу! Але аднаго жадання мала — трэба прыкласці і некаторыя намаганні.

Ва ўсе перыяды жыцця, пачынаючы з дзіцячых гадоў і канчаючы старасцю, чалавеку патрэбны фізічныя практыкаванні. Для жанчыны яны маюць асаблівае значэнне. Невыпадкава ў фізкультурніцкі роды адбываюцца хутчэй і без ускладненняў. Добра развітыя мышцы жывата пасля родаў хутка скарачаюцца, фігура застаецца стройная.

Калі ў жанчыны мышцы брушной сценкі слабыя, то пасля родаў застаецца вялікі живот. На расцягнутыя ў час цяжарнасці мышцы ціснуть унутраныя органы, сценка жывата ўсё больш расцягваецца.

Апушчэнне страўніка выклікае боль і пачуццё цяжару ў падстраўнічнай вобласці; апушчэнне ўнутраных палавых органаў, выклікае слабым развіццём мышцаў тазавага дна, часта бывае прычынай боляў у паясніцы.

Такім чынам, калі фігура псуецца, гэта не толькі непрыгожа, але і шкодна. Таму клопаты аб фігуры — справа не дугарадна, — гэта ж і клопаты аб здароўі!

Каб захаваць фігуру, неабходна займацца фізічнымі практыкаваннямі. Перш чым пачаць заняткі, трэба атрымаць кансультацыю ва ўрача, які вызначыць агульны аб'ём нагрузкі, параіць, якія практыкаванні будучы больш карысныя.

Гімнастыку робяць раніцай да сьнедання або ў любы час дня, але не раней чым праз гадзіну-паўтары пасля яды. У комплекс штодзённай гімнастыкі ўключаюцца практыкаванні для мышцаў жывата і тазавага дна — іх неабходна рабіць сістэматычна, паступова павялічваючы колькасць паўтарэнняў кожнага практыкавання ад 2—4 да 10—12 разоў, а калі стан дазваляе — і больш.

Вось прыкладныя практыкаванні для мышцаў жывата і тазавага дна. Зыходнае становішча — лежачы на спіне. Практикаванні, пры якіх ногі прыціскаюцца да жывата, спалучаюцца з выдыхам.

1. Абедзве нагі адначасова згінаць у каленях, стараючыся прыціснуць да жывата.

2. Па чарзе дакранацца падэшвай адной нагі да сцягна другой.

3. Па чарзе згінаць і разгінаць ногі ва ўсіх суставах, нібыта едучы на веласіпедзе.

4. Падымаць абедзве выпрастаныя нагі ўгару.

5. Рухі паднятымі нагамі, якія нагадваюць рухі пры плаванні спосабам брас.

6. Прамыя ногі скрыжваць, падымаць таз уверх, апіраючыся на пяткі і плечавы пояс.

7. Скрыжоўваць і разводзіць прамыя ногі, паднятыя пад вуглом 30—40 градусаў.

8. Перайсці са становішча лежачы ў становішча седзячы з дапамогай рук.

Па меры трэніраванасці садзіцца без дапамогі рук, падымаючы іх уверх, затым рукі пакласці за галаву.

Вядома, гэтыя практыкаванні не адзіныя ў агульным комплексе, і таму абмяжоўвацца імі не трэба.

Калі сачыць за сваёй вагой, не дапускаючы атлусцення, і сістэматычна займацца фізічнымі практыкаваннямі, то можна на доўгія гады захаваць стройнасць, рухавасць, зграбнасць.

(3 часопіса «Здаровье»).

„ДРУГАЯ ПРАФЕСІЯ“ ВАЛІ КАВАЛЁВАЙ

Валя Кавалёва працуе на Мінскім радыёзаводзе ў цэху пластымас. Яна майстар сваёй справы, робіць прыгожыя ручкі для прыёмнікаў і тэлевізараў.

А ў вольны час Валя прыходзіць у стралковы клуб, які знаходзіцца ў парку імя Горкага. Вось ужо восем гадоў яна захапляецца стралковым спортам, удзельнічае ва ўсіх буйных спаборніцтвах, якія праводзяцца на першыя месцы рэспублікі і краіны.

Асабліва ўраджайны для майстра спорту Кавалёвай быў мінулы, 1964, спартыўны год. Улетку ў Гродна разыгрывалася першыя месцы Беларусі. Кавалёва выступала за каманду Мінска і даказала, што яна з'яўляецца мацнейшай спартсменкай рэспублікі: па ўсіх практыкаваннях заняла першае месца і стала абсалютнай чэмпіёнкай рэспублікі.

П. ПАХІЛЬКА

Практ. 1.

Практ. 2.

Практ. 3.

Практ. 4.

Практ. 5.

Практ. 6.

Практ. 7.

Практ. 8.

Чытачкі Н. Ф. Студнева і І. М. Уласень звярнуліся ў рэдакцыю з аднолькавымі пытаннямі: «Ці можна вылечыць хранічны гастрит з паніжанай кіслотнасцю? Што можна есці пры такой хваробе?» На іх пытанні адказвае ўрач Уладзіслаў Салаухін.

ГАСТРЫТ

Хранічны гастрит, асабліва з паніжанай сакрэтарнай дзейнасцю страўніка, марудна паддаецца лячэнню. Аднак пры дапамозе дыеты, правільнага рэжыму працы і адпачынку, а таксама медыкаментозных сродкаў можна дабіцца здавальняючага самаадчування.

Не дарэмна я на першае месца паставіў слова «дыета». Сапраўды, у лячэнні хранічных гастрытаў галоўнае — харчаванне. Не толькі ШТО есці, але і ЯК ПРЫГАТАВАЦЬ, і ЯК ЕСЦІ. І калі ў прадуктах няма абмежаванняў (есці можна ўсё), то гатаваць трэба так, каб страўніку лягчэй было іх ператраўляць. Ежа павінна быць прыгожа аформленай, мець прыемны пах, колер: гэта спрыяе выдзяленню страўнікавага соку. Зусім недапушчальна есці спяшаючыся, дрэнна перажоўваючы, нельга размаўляць або чытаць у часе яды. Прыказку: «Калі я ем, я глух і нем» карысна памятаць усім, а людзям з захворваннем страўніка — асабліва.

МОЛЬ

Моль часцей за ўсё гняздуе ў цёмных зацішных кутках, куды не трапляе сонца і святло. Молі-матылькі бяшкодныя, але іх дробныя беленькія вусені — ворагі адзення і дываноў, псуецца шэрсць

і футра. Асабліва прагна вусені молі праядаюць заплямленыя, прапачелыя месцы, складкі, зборкі, згібы пад каўняром і манжэтамі. Калі своечасова не звярнуць увагі, то скрыня або мяшок са старым адзеннем і маткамі шэрці, пярына або падушка, якія даўно не ўжываліся, стануць кармушкамі для молі.

Што ж рабіць, калі моль

Старайцеся есці заўсёды ў адзін час, лепш за ўсё не менш шасці разоў у суткі.

Пры слабай кіслотнасці страўнікавага соку парушаецца ўсмоктальнасць і засваеннасць многіх пажыўных рэчываў і асабліва вітамінаў. Іх трэба ўводзіць у арганізм дадаткова — піць сокі, настой шыпшыны або прымаць аптэчныя гарошніны. Багатае на вітаміны так званае «халоднае варэнне» (кілаграм свежых чорных парэчак прапускаюць праз мясарубку, дадаюць 2 кілаграмы цукру, складаюць у шклянны слоік і закрываюць пергаментнай паперай). Што датычыць медыкаментозных сродкаў, то іх цяжка параіць завочна. Гэтыя лякарствы выпішце ўрачы, якія вас лечаць.

Адна з вас скардзіцца, што ўрачы яе часта абследаюць, бяруць страўнікавы сок, глядзяць на рэнтген-апараце. Павінен сказаць — правільна робяць. Гэтае назіранне (яно павінна праводзіцца не радзей двух разоў на год) дазваляе своечасова выявіць матчыныя ўскладненні і «працяг» гастриту. А сярод гэтых «працягаў» ёсць грозныя хваробы: рак, язва страўніка.

ужо з'явілася? Перш за ўсё перагледзьце адзенне. Цэлыя рэчы аддзяліце ад пашкоджаных, праветрыце іх як мае быць, ачысціце ад пылу, калі можна — памыйце. Рэчы, вельмі паедзеныя моллю, — выкіньце.

Складайце ў куфар толькі чыстае адзенне. Усярэдзіне куфара або шафу пратрыце вільготнай анучкай, шчыльна заклейте папярковымі палоскамі, дно засцяліце тоўстым слоём свежай газетнай паперы і пасыпце нафталінам.

Шарсцяное адзенне, футры, паліто захоўвайце ўлетку ў шчыльных папярковых мяшках, палажыўшы туды шарыкі нафталіну або крышталы камфары. Можна перакласці адзенне свежымі кветкамі багуну, махоркай, маленькімі кавалачкамі смалістага дрэва, сушаным палыном.

Меншыя рэчы — шалікі, шапкі, пальчаткі — пасля чысткі і мыцця пасыпце нафталінам, шчыльна загарніце ў

свежую газету, якая пахне яшчэ друкарскай фарбай, і ва ўпаковачную паперу.

Моль часта гняздуе ў мяккіх крэслах, асабліва ў тых, якімі рэдка карыстаюцца. Калі моль пранікла ў крэсла знізу, яе знішчаюць воцатнай парай. Для гэтага ў вялікай плоскай каструлі закіпяціце літр воцату, крэсла да самай падлогі накрыйце прасціной, а пад крэслам на моцна нагрэтай, але выключанай электрычнай плітцы пастаўце каструлю з кіпячым воцатам. Воцатная пара свабодна пранікае ўсярэдзіну крэсла і знішчае моль.

АЛЮМІНІЙ

Алюмініевую пасуду чысцяць не парашком, які пакідае цёмныя палосы, а сумесцю тоўчанага мелу і гліны з воцатам або кашкай з добра расцёртага рэвеню, змяшанага з соллю. Такой кашкай змазваюць каструлю ўсярэдзіне і звонку, злёгка націраючы, а потым палашчуць і сушаць. Можна мыць алюмініевую пасуду мылам і цёплай вадой, дадаўшы ў яе соль або спецыяльную вадкасць (100 грамаў мыла, накіраванага на кавалачкі, разварва-

юць у літры вады з двюма лыжкамі солі). Калі алюмініевая каструля ўсярэдзіне пачарнее, зварыце ў ёй кавалак сцябла рэвеню або лупіны кіслых яблыкаў, і яна зноў стане серабрыстая.

АБ ТЫМ, АБ СІМ...

Не раім доўга трымаць у поліэтыленавых мяшэчках тлустыя прадукты.

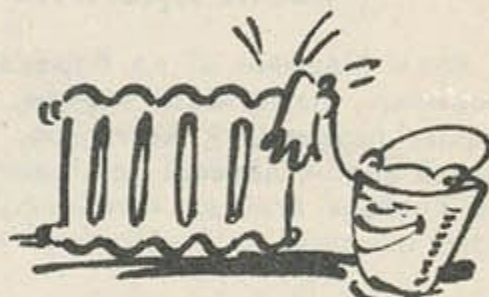
Сінтэтычныя рэчы пры мыцці не трэба моцна церці, кіпяціць, прасваць гарачым прасам. Не забывайцеся, што тэрмастойкасць сінтэтычных тканін невысокая і яны могуць аплавіцца.

Калі ў вас прыгожыя тканыны абрусы (льняныя, палатныя з вышыўкай і г. д.) і вам хочацца даўжэй захаваць іх прыгажосць, купіце поліэтыленавы празрысты абрус і сцяліце наверх тканага. Ён амаль не прыкметны на сталае.

Яркія, буйныя, лёгкія каралі, завушніцы і кліпсы найлепей пасуюць маладым жанчынам да летняй светлай сукенкі. Пажылыя жанчыны часцей за ўсё абмяжоўваюцца сціплым пярэсценкам, завушніцамі і брошкай, якая можа замяніць

БАТАРЭІ ЦЭНТРАЛЬНАГА АЦЯПЛЕННЯ

Там, дзе можна дастаць ручкой, батарэі працуюць вільготным шматком. Пыл і бруд, якія накіраваны паміж рэбраў,

ачышчаюць шчоткай на доўгай ручцы, а калі яе няма, то вільготнай анучкай, накручанай на палку або на кавалак тонкай дошчачкі. Анучку на палцы трэба ўсунуць паміж рэбраў і працягнуць зверху ўніз і знізу ўверх. Анучку трэба часта паласкаць у цёплай вадзе з нашатырным спіртамі (лыжка нашатырнага спірту на літр вады).

ГУМАВЫЯ ПЛАШЧЫ

Калі стары гумавы плашч крыху зацвярдзеў, яго можна асвятлыць. Намачыце плашч у вадзе з нашатырным спіртамі (1/4 літра нашатырнага спірту на вялікую міску вады) на 2—3 гадзіны. Дастаўшы з вады, вытрыце анучкай.

ЛЮСТЭРКІ

Люстэркі мыюць цёплай вадой з дэнатуратам або масай з мелу і дэнатурату. Ёсць для іх і спецыяльная вадкасць. Калі маса або вадкасць прасохне, трэба сцерці засохлы слой скамечанай старой газетнай паперай, а затым пачысціць люстэрка мяккім шматком да бляску.

КАРЫСНЫЯ ПАРАДЫ • КАРЫСНЫЯ ПАРАДЫ

СВЯТОЧНЫ СТОЛ

ЯЗЫК АДВАРНЫ

Язык (каровін ці ад барана) старанна прамыць, паскрэбсці нажом, зноў прамыць, пакласці ў каструлю, заліць гарачай вадой, давесці да кіпення і варыць на слабым агні да гатоўнасці. Звараны язык пакласці на 5—10 мінут у халодную

ваду і, не даючы астыць зусім, зняць з яго скуру, пасля чаго пасаліць і загарнуць у сурвэтку. Астуджаны язык нарэзаць лустачкамі і пакласці на блюда. Хрэн з воцатам падаць асобна.

Хрэн з воцатам прыгатаваць наступным чынам: ачышчаныя карэнні хрэну здэзерці на тарцы, развесці вінным воцатам, дадаць соль, цукар і размяшаць.

МЯСНЫ РУЛЕТ

Мяккую ялавічыну (кавалак ад задняй часткі) ачысціць ад сухажылляў і тлушчу і адбіваць драўляным малатком, пакуль мяса не ператворыцца ў цестападобную масу. Пасля гэтага мяса пасы-

паць чорным перцам, соллю і працягваць адбіваць. Калі мяса набудзе аднародную цягучую кансістэнцыю, раскла-сці яго на дошцы слоём 1,5—2 см.

На слой мяса пачаргова пакласці прадаўгаватыя кавалачкі сала, долькі часнаку і палавінкі яек, звараных укрутую;

пасыпаць соллю, перцам, загарнуць у выглядзе рулета і перавязаць тонкім шпагатам.

Рулет пакласці ў сатэйнік, змазаны сметанковым маслам, зверху памазаць таматам-пюрэ і паставіць у духоўку. Каб рулет прасмажыўся раўнамерна, праз кожныя 10—15 мінут яго трэба варочаць і паліваць булёнам. Гатовы рулет астудзіць, нарэзаць кружочкамі, пакласці на блюда або талерку і ўпрыгожыць зялёнымі.

На 600 г ялавічыны — 4 яйкі, 100 г сала, часнок, 1 лыжка тамату-пюрэ, соль, перац па смаку.

КАРП, ЛЕШЧ, ЛІНЬ АБО ТРАСКА, ФАРШЫРАВАНЫЯ КАВАЛКАМІ

Ачышчаную рыбу выпатрашыць цераз падрэз ля галавы, не разразаючы бруш-ка; дастаць жабры. Рыбу прамыць, раз-рэзаць на кавалкі. З кожнага кавалка выразаць мякаць, якая знаходзіцца на спіне паміж хрыбтом і скурай, пакінуўшы хрыбтовую косць.

Выразаную мякаць прапусціць праз мясарубку або пасячы разам з замочанай у малацэ булкай, дадаць нацёрты часнок, падсмажаную на масле цыбулю, молаты перац, соль, яйка і ўсё перамя-шаць. Прыгатаваным фаршам начыніць пустыя месцы ў кожным кавалку, канцы змазаць яечным бялком, каб фарш лепш трымаўся; пакласці кавалкі ў адзін рад у каструлю. Дадаць прыправы, нарэзан-ныя карэнні (іх можна падсмажыць на масле), уліць булён і тушыць (прыпу-сціць).

Гатовую рыбу пакласці на блюда, пры-ставіць галаву і хвост. Побач пакласці вараную бульбу або бульбянае пюрэ.

Падсмажаную на масле муку разба-віць працэджаным сокам, які застаўся ад тушэння рыбы, дадаць таматнае пюрэ, смятану і падагрэць да кіпення. Прыгатаваным соусам заліць рыбу.

Асобна падаць салату са свежай капу-сты або зялёную салату.

На 1 кг рыбы — лустачка булкі, паў-шклянкі малака, цыбуліна, 1 ст. лыжка масла, 1 яйка, зубок часнаку, 1 морквіна, палавіна карэнчыка пятрушкі, 1 лаўро-вы ліст, молаты перац, соль.

Для соуса: $\frac{1}{2}$ ст. лыжкі мукі, $\frac{1}{2}$ ст. лыжкі масла, 1 ст. лыжка таматнага пюрэ, 2 ст. лыжкі смятаны.

ПОНЧЫКІ

Збіць добра 3 яйкі. Асобна збіць 1 шклянку сыравашы з 1 чайнай лыж-кай соды і 1—2 парашкамі ваніліну. Як толькі малако пачне брадзіць, змяшаць яго з яйкамі. Паступова дадаць муку, увесь час памешваючы сумесь, пакуль не атрымаецца цеста як для аладак. Браць яго лыжкай і ліць у кіпячы тлушч, у глыбокую пасудзіну. Смажыць пончыкі да залацістага колеру. Пасыпаць іх цук-ровай пудрай або памачыць у цукровы сіроп, прыгатаваны з 1 шклянкі цукру і $\frac{1}{4}$ шклянкі вады. Пончыкі будуць асабліва смачныя, калі іх памачыць у ма-лінавы або вішнёвы сіроп.

ПАРАДЫ ГАРОДНІКАМ

Радыска — самая хутнаспелая гародні-на. Яе вырошчваюць з ранняй вясны і да позняй восені.

Сакавітую радыску можна атрымаць толькі на добрай, урадлівай глебе пры дастатковай вільготнасці. У летнюю гара-чыню яна робіцца вялай, дзеравяністай, горкай.

Радыску можна сеяць на градах і на роўнай паверхні шырокімі метравымі стужкамі. Калі пажыўны слой глебы на гародзе мелкі (8—10 сантыметраў), ро-бяць грады.

Для затрымання дажджавой і паліўной вады трэба краі грады крыху прыпад-няць, зрабіць граблямі борцікі. Радыску сеюць на 6—8 сантыметраў рад ад раду і на 4—6 сантыметраў у радзе.

* * *

Салату сеюць ранняй вясной, у канцы красавіна — пачатку мая. Яе можна сеяць на градах і на роўнай паверхні, у залеж-насці ад глебы. Гэтак жа, як і радыска, салата патрабуе вельмі добрай глебы і дастатковай вільготнасці. На градах яе сеюць і папярочнымі і прадоўжнымі ра-дамі, на адлегласці 20—30 сантыметраў рад ад раду.

Каб салата была далікатная, яе сеюць даволі густа (усходы ў радку пакідаюць на 1—2 сантыметры адзін ад аднаго).

Прадуктовы магазін «Космас» — адзін з буй-нейшых і лепшых у Ма-гілёве.

Для хатніх гаспадынь пры магазіне адкрыт ад-зел дамаводства. Тут праводзяцца кансульта-цыі для маладых гаспа-дынь.

На здымку: тэхнік-тэх-нолаг грамадскага харча-вання Вера Суманкова (злева) і панупнікі — ізаля-роўшчыца будтрэста № 12 Святлана Прохарава і ра-ботніца швейнай фабрыкі Еўданія Даўгалёва ў пры-сутнасці хатніх гаспа-дынь рыхтуюць стравы з гародніны.

Фота М. Жалудовіча.

ПОШТА „РАБОТНИЦЫ І СЯЛЯНКІ“

Як папаўнец! Прашу надрукаваць у часопісе параду ўрача на конт гэтага.

Ала з Нова-Беліцы.

Аб гэтым жа просіць і Дуся, якая жыве ў Браслаўскім раёне.

Паніжаная вага можа быць звязана з якім-небудзь захворваннем, і тады, вядома, трэба ліквідаваць асноўную прычыну. Але бывае і так, што чалавек практычна здаровы, але ён бледны, худы, хутка стомляецца.

Калі прааналізаваць умовы жыцця такога чалавека, то амаль заўсёды сустрэнемся з тым, што ў яго бяссонніца або перарывісты сон, які не дае поўнага адпачынку. Загадзя можна сказаць, што харчаванне ён нерэгулярна, часта ўсухмятку. У арганізме такога чалавека парушаецца абмен рэчываў, недастаткова засвойваецца нават сытная, багатая ежа. Зніжаецца кроўтварная функцыя касцявога мозгу, у крыві памяншаецца колькасць эрытрацытаў, паніжаецца яе кіслародная ёмістасць, што выклікае слабасць і хуткае стомленне.

Што ж трэба рабіць, каб узяць вагу? Перш за ўсё выконваць рэжым працы, адпачынку і сну. Спаць не менш 8 гадзін, харчаванне рэгулярна ў адзін і той жа час. Бывае на свежым паветры не менш 4 гадзін на дзень. І самае галоўнае — рабіць, не перанасіравацца, фізічныя практыкаванні. Раіцца хадзьба на лыжах, зарадка, плаванне, турызм. Гэта ўрэгулюе абмен, павысіць засваяльнасць ежы, і вага прыйдзе ў норму.

ПА СЛЯДАХ НАШЫХ ВЫСТУПЛЕННЯУ

«Каханне і кватэра (або пасля вяселля)». Артыкул пад такім загалоўкам быў апублікаваны ў чацвёртым нумары «Работницы і сялянки» за 1963 год.

У рэдакцыю паступілі просьбы раскажаць пра далейшы лёс Марыі і яе дзіцяці. З прыемнасцю паведамляем: цяпер уся сям'я жыве разам. Марыя гадуе сына Толька, пайшла працаваць. А. В. Шапалёнак — любячы бацька.

Пажадаем вялікага шчасця сям'і Шапалёнак!

Адгукніцеся, родныя!

Памажыце мне знайсці сястру, Марыю Фёдарайну Прусава. Нарадзілася яна ў 1933 або 1934 годзе.

У 1938 годзе памёрла наша маці. Засталося нас пяцёра. Жылі мы ў Магілёве. Бацька здаў у дзіцячы дом (Віцебская вобласць, Сенненскі раён, станцыя Бурбіно) дваіх самых меншых — брата Ваню і сястру Марыю. Трое старэйшых засталіся пры бацьку.

Брат Ваня знайшоўся. А Марыю да гэтага часу знайсці не можам.

Калі хто-небудзь ведае пра яе лёс, вельмі прашу паведаміць мне па адрасу:

Магілёўская вобласць, Кіраўскі раён, вёска Бацэвічы, Прусавай Ніне Фёдарайне.

* * *

Дарагая рэдакцыя, я вельмі прашу памагчы мне знайсці бацькоў. Згубіліся мы ў час вайны. Тады я ў іх была адна.

Памятаю, мая мама, выходзячы з дому, узяла чамадан і сказала мне, каб крыху пагуляла адна. Але яна не вярнулася. Замест яе прыйшла бабуля. Мы пайшлі ў лес. Усё гарэла навокал. Потым мы сядзелі ў зямлянцы, а кулі стукалі ў дзверы.

Памятаю таксама: яшчэ да вайны я была з мамай у цырку, спалохалася клоуна. Я заплакала, і мы пайшлі дадому. З таго ж дома нас з рэчамі на машыне перавезлі ў нейкі горад. Памятаю, у мяне нарываў палец, і мама прыкладвала печаную цыбулю. На правай руцэ ў мяне ёсць пляма — напэўна, ад апёку.

Бабуля мая была ранена, напэўна памёрла, а мяне чужыя людзі адвезлі ў Жлобін, у дзіцячы дом. Потым я была ў дзетдоме ў Рэчыцы, пасля ў Гомелі, пад Дабранкай, адкуль мяне ўзяла на выхаванне адна сям'я з Гомельскай вобласці — Антон Майсеевіч і Домна Фёдарайна Кароткія. Па дакументах мае прозвішча Семчанка Мая Аляксандраўна, год нараджэння 1940. Цяпер я замужам за Кароткім Іванам Максімавічам. Мой адрас: Гомельская вобласць, Добрушскі раён, Дзяржынскі сельсавет, сяло Ніўкі, Кароткая Мая Антонаўна.

ГУМАР

— Што ты робіш?
— Здабываю рыбін тлушч.

— Табе я не дазволю глядзець гэтую нарэзку.

— А што, ваш малых ужо навучыўся гаварыць?
— Так! Цяпер мы яго ўжо вучым маўчаць.

— А твая жонка ведае, што ты мяне запрашаеш на абед?
— Яшчэ б, праз гэта ў нас раніцай быў вялікі скандал.

Старшыня калгаса сабраў сход, на якім размяркоўвалі абавязкі.

— Каго назначым загадчыкам фермы? — спытаў ён.
— Мяне! — адгукнуўся чырванашчокі вусаты хлопец.
— Хто будзе загадваць складам?
— Калі ласка! — адгукнуўся другі плячысты мужчына.
— Хто хоча быць чайханшчыкам?
— Ваш брат! — выкрыкнуў трэці.
— Каго пашлем працаваць у поле?
— Неяк няёмка атрымліваецца, усё ўзвальваем на мужчын, — закрычалі мужчыны. — Трэба ж і жанчын вылучаць!
Пераклад з таджыкскай мовы.

АДКАЗЫ НА ЗАДАЧУ «САВЕЦКІЯ ЖАНЧЫНЫ», ЗМЕШЧАНУЮ У № 3

1. Агняцвет, 2. Ангеліна, 3. Харужая, 4. Арманд, 5. Форш, 6. Зянькова, 7. Шаўцова, 8. Раснова, 9. Уланава, У вертыкальным радку: Церашкова.

На першай старонцы вокладкі: карціна В. М. Касцеецкага «Вяртанне».
На чацвёртай старонцы: «Навасёлы» М. Данцыга.

Адказны рэдактар А. П. УС. Рэдакцыйная калегія: М. Н. БАСТОК, А. С. ВАСІЛЕВІЧ, Т. Ц. ДЗМІТРЫЕВА, М. А. ЖЫДОВІЧ, Р. У. КУДРЭВІЧ, М. М. ТУР, В. І. ФІЛІПАВА, В. А. ЧАРНЯўСКАЯ.

АТ 03726. Журнал «Работница и крестьянка» на беларуском языке. Издание ЦК КП Белоруссии.

Пап. да друку 2/IV-65 г. Друк. арк. 3. Аўт. арк. 4. Папера 60×90%. Адрас рэдакцыі: Мінск, Ленінскі праспект, 77. Тэлефоны: адказн. рэдактара — 6-17-51, адказн. сакратара — 6-38-14, аддзелаў прамысловасці, сельскай гаспадаркі і культуры — 6-38-24.

Друкарня выдавецтва «Звязда», Мінск. Цана 18 кап. Дадатак — выкрайка. Тыраж 175 950 экз. Зак. 146.

74995